

**Puijon hoito- ja käyttösuunnitelma – Analyysi osallistamisen onnistumisesta
metsäsuunnittelun päätöksenteon näkökulmasta**

Metsäsuunnittelun pro gradu -tutkielma maatalous- ja
metsätieteiden maisterin tutkintoa varten

Helsingin yliopisto, metsätieteiden laitos
Lokakuu 2012

Juuso Heikkilä

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Maatalous- ja metsätieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Metsätieteiden laitos	
Tekijä/Författare – Author Heikkilä Juuso Markus			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Puijon hoito- ja käyttösuunnitelma – Analyysi osallistamisen onnistumisesta metsäsuunnittelun päätöksenteon näkökulmasta			
Oppiaine /Läroämne – Subject Metsävaratiede ja -teknologia / Metsäsuunnittelu			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika/Datum – Month and year Lokakuu 2012	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 60 sivua + liitteet 3 sivua.	
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Kaupunkien ja kuntakeskusten läheisyydessä sijaitsevien metsien merkitys asukkaiden keskuudessa on kasvanut merkittävästi kaupungistumisen myötä. Virkistymetsien lisääntynyt käyttö ja talousmetsien hoidosta poikkeavat tavoitteet ovat johtaneet osallistamismenetelmien yleistymiseen. Suuremmissa kaupungeissa suunnitteluprosessit ovat kehittyneet kohti strategista suunnittelua, joissa metsänhoidon tavoitteet pyritään johtamaan asukkaiden ja sidosryhmien tavoitteiden pohjalta.</p> <p>Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, kuinka hyvin osallisten näkökulma pystyttiin hyödyntämään Puijon hoito- ja käyttösuunnitelman laadinnassa. Aineistona tutkielmassa toimi suunnitteluun osallistuneiden sidosryhmien ja ohjausryhmän jäsenille suunnatun kyselytutkimuksen tulokset. Tulosten analysoinnissa käytettiin Q-menetelmää. Osallistamisprosessin toteutuksesta tehtiin myös laadullinen analyysi Tulerin ja Weblerin (1999) luomien hyvän osallistamisen kriteerien pohjalta. Vastaaajista muodostui neljä suunnitteluprosessia ja sen lopputulosta kuvaavaa näkökulmaryhmää: vaikutusmahdollisuuksiin pettyneet, yhteistyöskeptikot, systemaattisen suunnittelun kannattajat sekä hiljaisen enemmistön suunnitelma.</p> <p>Kaikki ryhmät kokivat, ettei suunnitteluprosessi parantanut sidosryhmien välistä yhteistyötä. Myös informaation saatavuutta pidettiin yleisesti heikkona osa-alueena. Käytännön järjestelyt ja mahdollisuus osallistua suunnitteluun olivat kaikkien näkökulmaryhmien mielestä hyvin onnistuneita osa-alueita. Eniten ryhmien mielipiteitä jakoivat vaikutusmahdollisuuksiin liittyvät kysymykset. Puijon suunnitteluprosessi oli hyvä esimerkki siitä, kuinka joukko erilaisia osallistamismenetelmiä voidaan sisällyttää osaksi suunnittelukokonaisuutta. Onnistuneelle osallistamisprosessille ei voida määrittää yksiselitteistä kaavaa, koska osallistamismenetelmät ja niiden laajuus tulee sovittaa suunnitteluongelman ja osallisten vaikutusvallan mukaan. Tulokset tarjoavat kuitenkin suunnittelijoille arvokasta tietoa osallistamismenetelmien kehitystyötä varten. Tulevissa osallistamisprosesseissa sidosryhmille tulisi tehdä selväksi heti alkuvaiheessa, mitkä heidän vaikutusmahdollisuudet ovat, koska ylioptimistiset odotukset johtavat helposti pettymyksiin. Myös suunnittelun tavoitteiden määrittäminen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Tavoitteista tulisi muotoilla mahdollisimman konkreettisia, jolloin mahdollisesti ristiriidassa olevat tavoitteet tunnistettaisiin ja niihin voitaisiin puuttua ennen konfliktien syntymistä. Päätöstukimien avulla taas sidosryhmille pystyttäisiin paremmin perustelevaan tehdyt päätökset, jolloin toiminnasta tulisi entistä läpinäkyvämpää.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords osallistava suunnittelu, Puijo, taajamametsänhoito, sidosryhmä, päätöksenteko, Q-menetelmä			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Viikin tiedekirjasto ja Metsätieteiden laitos			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Faculty of Agriculture and Forestry		Laitos/Institution– Department Forest Sciences
Tekijä/Författare – Author Heikkilä Juuso Markus		
Työn nimi / Arbetets titel – Title Puijo's management and usage plan – The success of participation from the perspective of forest planning and decision-making		
Oppiaine /Läroämne – Subject Forest resource management and technology / Forest planning		
Työn laji/Arbetets art – Level Master's thesis	Aika/Datum – Month and year November 2012	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 60 pages + attachments 3 pages.
<p>Tiivistelmä/Referat – Abstract</p> <p>Due to urbanization the importance of forests surrounding cities and municipal centers has grown significantly among residents. Increased use of recreational forests has led to the state where decision-makers have started to pay more and more attention to forest management goals and participatory methods. In many cases municipalities and cities have started to incorporate resident's perspectives to management plans and planning processes have developed towards strategic planning.</p> <p>The aim of this study was to determine, how well the participation was incorporated to planning process and, were the planners able to include stakeholder's perspectives into the Puijo's management plan. The data for this study was collected with internet based survey from stakeholder and steering group members that participated to the planning. The data was analyzed with Q-method. Qualitative analysis based on Tuler and Webler's (1999) normative principles of participation was also carried out to assess the planning process. According to Q-analysis respondents formed four different perspective groups that described the planning process and its outcomes. The groups were as follows: group disappointed to possibilities to affect planning, cooperation skeptics, supporters of systematic planning and the plan of the silent majority.</p> <p>All the groups felt that the planning process did not improve cooperation between stakeholders. Also, the availability of information was generally considered as a weak part of the process. The practical arrangements and the opportunity to participate to planning were considered successful areas by all the perspective groups. The group's perspectives varied the most with issues concerning the ability to affect planning and its outcomes. Puijo's planning process was a good example of, how a number of different participation methods can be incorporated seamlessly into the planning process. Simple formula for successful planning process could not be determined because participatory methods and their scope must be arranged according to the planning problem and the influence of the parties involved. However, the results provided valuable information for planners developing and carrying out participatory planning. In future participation processes stakeholders should be made clear, what are their abilities to affect the outcomes because over optimistic expectations can easily lead to disappointment. Also, the objectives of the planning process should be paid more attention. Objectives should be shaped to more concrete form. This way intersecting objectives could be easily addressed before conflicts develop. The use of decision support methods should also be increased because they offer more transparent way to justify decisions to stakeholders.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords participatory planning, Puijo, urban forest management, stakeholder, decision-making, Q-method		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Viikki campus library, Department of forest sciences		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Taajamametsien suunnittelun taustaa.....	1
1.2 Virkistysmetsät.....	2
1.3 Osallistaminen.....	3
1.3.1 Tausta	3
1.3.2 Tavoitteet.....	4
1.3.3 Vaiheet	4
1.3.4 Osallistamisen tasot.....	6
1.3.5 Hyvän osallistamisen kriteerit.....	8
1.4 Kuntien metsäsuunnittelukäytännöt	10
1.4.1 Nykytila.....	10
1.4.2 Suunnittelun tasot.....	11
1.4.3 Osallistamismenetelmät kuntien metsäsuunnittelussa	11
1.5 Kuntien metsäsuunnittelun kehittämistarpeet	13
1.6 Tutkimuksen tavoitteet.....	15
2 Aineisto	16
2.1 Puijon suunnittelualue.....	16
2.2 Suunnitteluprosessin kuvaus	17
2.3 Ohjausryhmä ja konsultti	19
2.4 Lähtötiedon tuottaminen	19
2.4.1 Metsän inventointi ja luontoselvitykset	19
2.4.2 Puijon käyttötutkimus	20
2.4.3 Ryhmäkeskustelut	20
2.4.4 Suunnitteluprosessin tavoitteet ja Puijo-seminaari	22
2.5 Suunnitelmavaihtoehdot.....	23
2.6 Suunnitelmavaihtoehdon valinta.....	24
2.6.1 Toinen kävijätutkimus.....	24
2.6.2 Toinen ryhmäkeskustelu	24
2.6.3 Toinen Puijo-seminaari	25
2.6.4 Ohjausryhmä	26
3 Menetelmät.....	26
3.1 Analyysin osallistamisen onnistumisesta.....	26
3.2 Kyselytutkimus	26
3.2.1 Kyselytutkimuksen toteutus	26
3.2.2 Q-Menetelmä.....	28

4 Tulokset.....	30
4.1 Osallistamisen onnistuminen kriteerien suhteen.....	30
4.1.1 Mahdollisuus osallistua prosessiin/tiedottaminen.....	30
4.1.2 Vaikutusmahdollisuudet prosessiin ja sen tuloksiin	31
4.1.3 Osallistamistilaisuuksien käytännön järjestelyt	32
4.1.4 Osallisten huomioiminen prosessissa.....	34
4.1.5 Informaation saatavuus	35
4.1.6 Informaation pätevyys.....	37
4.1.7 Osallisten välinen yhteisymmärrys	38
4.2 Kyselytutkimuksen tulokset.....	39
5 Tulosten tarkastelu	47
5.1 Kyselytutkimus	47
6 Johtopäätökset	50
6.1 Tulosten yleistettävyys.....	50
6.2 Suunnitteluprosessin läpivienti	51
6.3 Vaikutusmahdollisuudet.....	52
6.4 Suunnitelman sisältö ja päätöksenteko.....	53
6.5 Lopputulos	54
Lähdeluettelo.....	55
Liite 1	61

1 Johdanto

1.1 Taajamametsien suunnittelun taustaa

Taajamametsillä tarkoitetaan kaikkia taajamien välittömässä läheisyydessä sijaitsevia metsiä, joille on tyypillistä luontainen tai luontaisen kaltainen metsäkasvillisuus. Niiden tarkoituksena on tuoda viihtyisyyttä ja lisätä rakennettujen alueiden maisema-arvoa. Taajamametsät toimivat melun vaimentajina ja ilman epäpuhtauksien sitoijina. Ne tarjoavat myös ulkoilu- ja virkistätymisympäristöjä kaupunkilaisille (Hamberg & Löfström 2009). Löfströmin (2001 a) mukaan taajamametsäsuunnittelussa kullekin metsäalueelle määritellään käytön ja hoidon tavoitteet, minkä perusteella metsäalueet on mahdollista jakaa selkeisiin hoitoluokkiin. Taajamametsät voidaan luokitella lähimetsiin, ulkoilu- ja virkistysmetsiin, suojametsiin, talousmetsiin ja arvometsiin niiden pääsääntöisen käyttö- ja hoitomuodon perusteella (Häggman 2007).

Taajamametsien käyttöluokitus ei kuitenkaan sulje pois useampien käyttömuotojen yhdistämistä samalla metsäalueella. Käyttömuotoja voidaan sovittaa yhteen päällekkäis- tai rinnakkaiskäytön menetelmillä. Päällekkäiskäyttö mahdollistaa useamman käyttömuodon tavoitteiden sisällyttämisen samalle metsäalueelle. Edellytyksenä on, että käyttömuotojen tavoitteet eivät ole ristiriidassa toistensa suhteen. Rinnakkaiskäytössä kullekin metsäalueen osalle määritetään oma käyttömuotonsa alueen erityisominaisuuksien mukaan (Mikkola ym. 2008).

Taajamametsät ovat suurelta osin kuntien omistuksessa. Vuonna 2005 KuntaMETSO -hankkeen kartoituksen mukaan 51 % kuntien metsäpinta-alasta oli talouskäytössä. Valtaosa kuntien talousmetsistä sijaitsee taajamien ulkopuolella. Virkistys- ja ulkoilumetsät kattoivat 34 % ja suojelun piirissä oli viisi prosenttia kartoitukseen vastanneiden kuntien metsäpinta-alasta. Talousmetsien osuus kuntien metsäpinta-alasta on kuitenkin laskenut viimeisten vuosien aikana. Samalla virkistys- ja ulkoilumetsien osuus on kasvanut. Kartoitukseen vastanneista kunnista joka kolmas aikoi lisätä virkistysmetsien pinta-alaa ja joka viides oli valmis lisäämään myös suojelumetsien pinta-alaa (Löfström ym. 2007). Monin paikoin tämä tarkoittaa sitä, että sosiaaliset ja

ekologiset tavoitteet tulevat korvaamaan vallalla olleet taloudelliset tavoitteet. Monissa kunnissa puuntuotannolla on kuitenkin tärkeä rooli kunnan taloudessa eikä siitä olla valmiita luopumaan kokonaan. Näissä tilanteissa saatetaan joutua sovittamaan yhteen toistensa kanssa ristiriidassa olevia tavoitteita, mikä asettaa haasteen myös tulevaisuuden metsäsuunnittelutyölle.

1.2 Virkistysmetsät

Virkistysmetsien merkitys kuntien metsien käytössä kasvaa tasaisesti. Virkistysmetsillä tarkoitetaan virkistykseen ja ulkoilukäyttöön suunniteltuja metsiä. Niiden suunnittelussa kiinnitetään erityisesti huomiota puuston elinvoimaisuuteen, viihtyisyyteen, turvallisuuteen, maisemaan sekä monimuotoisuuteen (Häggman 2007). Virkistysmetsien käyttö on lisääntynyt kaupungistumisen myötä. Tutkimustulosten mukaan kaupungissa asuvat ihmiset liikkuvat virkistysmetsissä useita kertoja viikossa (Poutala ja Sievänen 2001a). Yleisimpiä syitä metsässä liikkumiseen ovat mm. kuntoilu, ulkoilu/virkistäytyminen, luontoharrastukset ja esimerkiksi koirien ulkoiluttaminen (Kajanus ym. 2009).

Virkistysmetsien käyttäjillä on usein myös erilaisia näkemyksiä siitä, millaisia metsien tulisi olla. Useissa kyselytutkimuksissa esille ovat nousseet ominaisuudet kuten kaunis maisema, metsän tuntu, hiljaisuus/rauhallisuus, luonnon monimuotoisuus ja tilan ja vapauden tuntu (Kajanus ym. 2009, Tyrväinen ym. 2005). Virkistysmetsille on luotu myös laatumittareita, joiden avulla voidaan kuvata virkistysmahdollisuuksien ja metsäympäristön tilaa, eli virkistyskapasiteettia. Tällaisia mittareita ovat esimerkiksi ulkoilureittien määrä metsäpinta-alan suhteen tai virkistysmetsien osuus alueen kokonaispinta-alasta (Hamberg ym. 2012).

1.3 Osallistaminen

1.3.1 Tausta

Yksinkertaistettuna osallistamisella tarkoitetaan ihmisten mielipiteen kuulemista. Osallistaminen jossain muodoissa on ollut osana metsäpäätöksentekoa jo useita vuosikymmeniä. Suuremman huomion se sai kuitenkin vasta vuonna 1992 Yhdistyneiden kansakuntien järjestämässä Rio de Janeiron ympäristö- ja kehityskonferenssissa, jossa osallistaminen todettiin olennaiseksi osaksi kestävästä metsätaloudesta (ILO 2000). Sen jälkeen osallistamisen merkitys metsäpäätöksenteossa on kasvanut vuosi vuodelta. Osa syynä osallistamisen yleistymiseen voidaankin pitää kansalaisten kasvaneita tietoisuutta vaikutusmahdollisuuksistaan. Osallistamisen käyttöä puoltaa myös ajatus, että demokratiassa jokaisella ihmisellä tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa jollain tavalla häntä koskeviin päätöksiin (Germain ym. 2001).

Metsähallitus on soveltanut osallistamismenetelmiä luonnonvarasuunnitelmissa sekä luonnonsuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmissa (Tikkanen 2003). Yksityisesti omistetuissa metsissä osallistava suunnittelu on tähän mennessä ollut vähäistä. Suurista metsänomistajista muun muassa UPM kymmene on ollut mukana hankkeissa, joissa on tutkittu paikkaan sidottujen sosiaalisten arvojen hyödyntämismahdollisuuksia metsäsuunnittelun apuvälineenä (Kangas ym. 2008).

Kirjallisuudessa osallistamisprosessia ei ole pystytty määrittelemään yksiselitteisesti. Tämä johtuu siitä, että osallistaminen voidaan sisällyttää moniin eri suunnittelutilanteisiin ja sen avulla tavoitellut päämäärät vaihtelevat riippuen tilanteesta (ILO 2000). International Labour Office (2000) on määrittänyt osallistamiselle seuraavanlaisen kuvauksen:

”Osallistaminen on vapaaehtoinen prosessi, jossa ihmiset yksin tai järjestyneissä ryhmissä voivat vaihtaa informaatiota, kertoa mielipiteitä ja ilmaista mielenkiintonsa niin, että heillä on potentiaalinen mahdollisuus vaikuttaa päätöksiin tai tietyn asian lopputulokseen”.

1.3.2 Tavoitteet

International Labour Office:n (2000) mukaan osallistamisen pääasialliset tavoitteet ovat muun muassa osallisten lisääntynyt tietoisuus metsäasioista, yhteisten mielenkiinnonkohteiden löytyminen, informaation jakaminen, yhteinen oppiminen sekä metsäsektorin kannattavuuden paraneminen. Nämä samat tavoitteet pätevät myös kaupunkimetsien suunnitteluun kannattavuustavoitetta lukuun ottamatta. Osallistamisella pyritään myös ehkäisemään konflikteja tunnistamalla ja huomioimalla suunnittelussa etukäteen niitä asioita, jotka päätöksentekotilanteessa saattaisivat aiheuttaa ristiriitoja. Jossain tilanteissa osallistaminen on saattanut myös lisätä konflikteja, kun eri näkökulmien edustajilla on ollut mahdollisuus päästä kommentoimaan toistensa mielipiteitä (Tyrväinen ym. 2003). Tavoitteisiin pääseminen vaatii kuitenkin osallistamisprosessin onnistumista. Prosessin tarkka suunnittelu parantaa onnistumismahdollisuuksia (Muther & Nadler 2011).

Mikkolan ym. (2008) mukaan osallistamalla asukkaat suunnitteluun pystytään metsässä tehtäville toimenpiteille saamaan parempi hyväksyntä. Kuntalaiset sitoutuvat paremmin suunnitelmaan, kun he ovat olleet mukana sen laadinnassa. Osallistaminen takaa myös paremmat lähtökohdat tulevaisuuden suunnitteluprosesseille, kun osallistamisen rutiinit ovat kuntalaisten tiedossa. Osallistamisella pystytään myös hyödyntämään suunnittelualueen lähellä asuvien ihmisten paikallistietämystä alueen metsistä (Mikkola ym. 2008).

1.3.3 Vaiheet

Kuten nimestäkin voidaan päätellä, osallistamisprosessi on jatkuvaa toimintaa, jonka tulisi tukea suunnitteluprosessia alusta loppuun saakka (ILO 2000). Osallistaminen voidaan melko hyvin sisällyttää seuraavaan viiteen rationaalisen päätöksenteon (Kweit ja Kweit 1987) vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on päätösongelman tunnistaminen. Toisessa vaiheessa määritetään suunnittelun tavoitteet ja niiden prioriteetit. Kolmannessa vaiheessa suunnittelijat luovat joukon erilaisia suunnitelmavaihtoehtoja. Neljännessä vaiheessa valitaan kriteerit, joiden mukaan suunnitelmavaihtoehtoja

punnitaan. Viidennessä vaiheessa vaihtoehtoista valitaan parhaiten tavoitteet täyttävä suunnitelma.

Osallistamisen tehokkuuden kannalta päätöksenteon ensimmäiset neljä vaihetta ovat erityisen tärkeitä (Kangas ym. 1996b). Ensimmäisessä vaiheessa osalliset pääsevät ilmaisemaan ongelmakohtia, joihin suunnittelun tulisi tuottaa vastaus. Saatua tietoa käytetään yleensä taustainformaationa ja tavoitteena on saada laaja käsitys nykytilasta, jonka perusteella päätösongelma muotoillaan (Hytönen 2000).

Toisessa vaiheessa eli tavoitteiden ja niiden prioriteettien määrittämisessä osallisilla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä suunnittelun pääkohdista ja niiden keskinäisestä tärkeysjärjestyksestä. Tässä vaiheessa kyselyillä kerätyn taustainformaation lisäksi voidaan käyttää osallisilta saatua vapaamuotoista palautetta tai neuvotteluun perustuvia vuorovaikutteisia tekniikoita, kuten ryhmätapaamisia ja haastatteluja (Hytönen 2000). Pienemmissä ryhmissä voidaan hyödyntää myös laadullisia päätöstukimenetelmiä, kuten kognitiivista kartoitusta (Tikkanen ym. 2006) tai hyötyteoriaan perustuvia sovelluksia (Nordström ym. 2010, Hiltunen ym. 2009).

Kolmannessa vaiheessa suunnittelusta vastaava toimija luo suunnitelmavaihtoehdot keräämänsä informaation perusteella. Sipilän ja Tyrväisen mukaan (2005) valtaosa osallisista ei koe tärkeäksi osallistumista varsinaisen suunnitelman laadintaan tai hakuun menetelmien valitsemiseen. Heille on tärkeämpää olla mukana määrittelemässä tavoitteita. On kuitenkin olemassa osallisyhmiä, joille myös toimenpiteiden määrittäminen on erityisen tärkeää. Tästä hyvä esimerkki on luontojärjestöjen edustajat. Neljännessä vaiheessa valitaan kriteerit ja mittarit, joiden avulla tavoitteiden toteutumista voidaan mitata eri suunnitelmavaihtoehtoissa. Viides vaihe keskittyy tehokkaimman vaihtoehdon valitsemiseen. Kunnallisessa päätöksenteossa on tyypillistä, että osallisten päätösvaltaa vähennetään suunnittelun viimeisissä vaiheissa. Heiltä saatetaan kysyä mielipide, mutta varsinainen päätösvalta valittavasta suunnitelmasta säilyy kunnan valtuustolla.

Hytösen (1996) mukaan osallistamisen tulisi aloittaa heti suunnitteluprosessin käynnistyttyä, koska silloin suurella yleisöllä on parhaat mahdollisuudet päästä vaikuttamaan suunnittelun tavoitteisiin. Kansalaisten osallistaminen suunnittelun

alkuvaiheessa saattaa olla joissain tilanteissa hankalaa, jos he eivät koe osallistumista tarpeelliseksi tai siitä on liikaa vaivaa. Vasta epämieluisan päätöksen tai konfliktin seurauksena heidän mielenkiintonsa suunnittelua kohtaan herää (Downs 1972). Tässä vaiheessa on yleensä jo liian myöhäistä päästä vaikuttamaan päätökseen. Osallistamisen yleistyttyä ihmisten asenteet ovat kuitenkin muuttumassa ja osallistumisen merkitys aletaan ymmärtää paremmin. Sipilän & Tyrväisen (2005) mukaan suunnittelijoista yli 50 % ja kansalaisista yli 80 % kokivat osallistamisen erittäin tärkeäksi Helsingin viheralueiden suunnittelussa. Kummatkin osapuolet kokivat myös tärkeäksi osallistamisen heti suunnitteluprosessin alkuvaiheessa. Toisaalta 20 % suunnittelijoista tunsu pystyvänsä tekemään yhtä tehokkaista suunnitelmia ilman osallistamistakin.

Virkistysmetsien suunnittelussa alueen käyttäjien ja paikallisten asukkaiden näkökulmia on alettu huomioida entistä paremmin. Vuonna 2000 suoritetun kuntakyselyn perusteella noin 20 % kunnista käytti osallistavaa suunnittelua (Löfström 2001). KuntaMETSO hankkeen yhteydessä tehdyn kyselyn perusteella osallistavaa suunnittelua hyödynnettiin metsäsuunnitteluprosesseissa jo noin 60 % kunnista. Vuorovaikutuksen tasot kuitenkin vaihtelivat kuntien välillä merkittävästi (Löfström ym. 2007).

1.3.4 Osallistamisen tasot

Osallistaminen voidaan jakaa monella tavalla eri kategorioihin. Yleisesti jaottelun perustana käytetään osallistamisen intensiteettiä ja osallisten päätösvaltaa. Ehkä tunnetuin jaottelu on Arnsteinin (1969) normatiiviset osallistamistasot (taulukko 1).

Taulukko 1. Arnsteinin (1969) normatiiviset osallistamistasot.

1. Manipulaatio
2. Terapia
3. Tiedonvaihto
4. Konsultaatio
5. Sovittelu
6. Yhteistoiminta
7. Delegoitu valta
8. Kansalaiskontrolli

Tikkasen (2003) mukaan kaksi ensimmäistä kohtaa eivät täytä osallistamisen vaatimia kriteereitä, koska niissä osallisten mielipiteitä pyritään muuttamaan tai ohjaamaan osallistajan taholta, eikä osallisten mielipiteistä varsinaisesti olla kiinnostuneita. Tiedonvaihto näissä tasoissa on yksisuuntaista ja suunnittelijat kokevat pystyvänsä yhtä tehokkaksi päätöksiin ilman varsinaista osallistamista. Tällaista suunnittelua kutsutaan asiantuntijasuunnitteluksi. Osallistamistasot 1 ja 2 ovat käytettyjä tilanteissa, joissa osallistaminen on lakisääteinen velvoite, mutta osallisille ei haluta antaa oikeaa päätösvaltaa.

Kohdissa 3-5 osalliset pääsevät itse ilmaisemaan mielipiteensä. Näissä muodoissa tiedonvaihto on kaksisuuntaista, mutta osalliset eivät saa takeita siitä, tullaanko heidän mielipide ottamaan huomioon lopullisessa suunnitelmassa, koska lopullinen päätäntävalta säilyy osallistajalla (Germain ym. 2001). Osallistaminen toteutetaan yleensä julkisina yleisötilaisuuksina tai avoimien ovien periaatteella. Hyvänä esimerkkinä konsultaatiosta on kuntien kaavoitusta koskevat käytännöt. Kaavat esitellään kansalaisille yleisötilaisuuksissa ja he saavat kommentoida niitä, mutta kaavoittajat tekevät lopullisen päätöksen, tuleeko kaavaan muutoksia vai ei.

Kodissa 6-8 kansalaisilla on oikea päätösvalta, mutta vallan tasot vaihtelevat. Yhteistoiminnassa osalliset pääsevät mukaan päätöksentekoon. Delegoidussa vallassa osallisilla on jo enemmistö päätösvalasta ja he ovat vastuussa päätöksistään. Kansalaiskontrollissa virranomaiset ovat antaneet osalliselle täyden päätösvallan. Tämä tarkoittaa sitä, että osalliset määrittävät koko suunnitteluprosessin kulun (Tikkanen 2003). Tasot 6-8 mielletään vuorovaikutussuunnitteluksi. Siinä osallisilta edellytetään

organisointia järjestymistä ryhmiin, sillä suunnitteluprosessin päätösvallan kasvaessa myös työryhmät kokoontuvat useammin (Tikkanen 2003).

1.3.5 Hyvän osallistamisen kriteerit

Osallistamisprosessille ei ole määritetty mitään yhtenevää mallia tai kaavaa. Sen tulee rakentua suunnitteluongelman laajuuden ja vaikuttavuuden mukaan. Osallistamisen tavasta huolimatta kaikissa suunnitteluprosesseissa on tiettyjä yhtäläisyyksiä (ILO 2000). International Labour Office on tunnistanut kriteerit, jotka osallistamisprosessin tulisi täyttää. Prosessin tulisi olla kattava ja avoin kaikille. Sen tulisi myös perustua vapaaehtoisuuteen. Osa osallistamistilanteista voi olla lain velvoittamia. Osallistamisen tulisi olla myös reilua ja läpinäkyvää osallisten näkökulmasta. Läpinäkyvyydellä tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että kaikki prosessissa tehtävät päätökset perustellaan osallisille ja dokumentaatio prosessista on kaikkien halukkaiden saatavilla. Osallistamisen tulisi myös seurata yhdessä sovittuja sääntöjä ja osallisten tulisi olla vilpittömiä mielipiteidensä suhteen. On myös hyvin tärkeää, ettei osallisille anneta vääristynyttä kuvaa heidän vaikutusmahdollisuuksista.

International Labour Officen määrittämät kriteerit perustuvat Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa tehtyihin alan tutkimuksiin. Hyvän osallistamisprosessin kriteereihin liittyvää tutkimusta on tehty melko paljon (Tuler & Webler 1999, Buchy & Hoverman 2000, Germain m 2001, Webler & Tuler 2006). Pääpaino tutkimuksissa on ollut ihmisten näkökulmien kartoittamisessa. Kriteereitä on pyritty tunnistamaan muun muassa Q-menetelmällä (Tuler & Webler 1999).

Hyvän osallistamisprosessin kriteereistä Tulerin ja Weblerin (1999) normatiivinen kriteeristö on yksi käytetyimmistä metsäalan kirjallisuudessa (Taulukko 2). Kriteeristö on johdettu New-Englannin alueella USDA:n osallistamisprosesseihin osallistuneiden ihmisten haastatteluista. Tuler ja Webler (1999) löysivät seuraavat kriteerit, jotka hyvän osallistamisprosessin tulisi täyttää.

Taulukko 2. Tulerin & Weblerin (2009) normatiiviset kriteerit.

1. Mahdollisuus osallistua prosessiin / tiedottaminen
2. Vaikutusmahdollisuudet prosessiin ja sen tuloksiin
3. Osallistamistilaisuuksien käytännön järjestelyt (tapaamisten ajankohta ja sijainti, osallistamismenetelmät)
4. Osallisten huomioiminen prosessissa
5. Informaation saatavuus
6. Informaation pätevyys
7. Osallisten välinen yhteisymmärrys

Ensimmäinen kriteeri käsittelee prosessiin osallistumista ja tiedottamista. Hyvän osallistamisprosessin tulisi olla kaikille avoin, niin että kaikki näkökulmat olisivat hyvin edustettuina. Osallistamisella tulisi saada myös hiljaisen enemmistön mielipiteet kuuluviin. Toinen kriteeri kuvaa vaikutusmahdollisuuksia prosessiin ja sen tuloksiin. Tulerin ja Weblerin (1999) mukaan osallisilla saattaa olla eritasoinen edustus prosessissa, mutta kaikilla tulisi olla mahdollisuus ilmaista mielipiteensä. Osallisille tulisi myös kertoa, mitkä heidän todelliset vaikutusmahdollisuudet prosessiin ovat (Sipilä & Tyrväinen 2005).

Kolmas kriteeri painottaa osallistamistilanteiden käytännön järjestelyjä, kuten ajankohtaa, paikkaa ja tilaisuudessa käytettyjä osallistamismenetelmiä. Neljännessä kriteerissä pääpaino on taas osallisten välisessä vuorovaikutuksessa. Osallisten tulisi kunnioittaa toistensa mielipiteistä ja huomioida myös yleisestä kannasta poikkeavat mielipiteet. Viides kriteeri korostaa tiedon saatavuutta. Päätöksentekoon osallistuvilla henkilöillä tulee olla kaikki mahdollinen tieto liittyen projektiin. Kerättyä tietoa pitää myös pystyä hyödyntämään tehokkaasti projektissa.

Kuudes kriteeri käsittelee tiedon täsmällisyyttä ja valittujen toimenpiteiden perustelemista. Hyvässä prosessissa päätösten tulee perustua oikeaksi todettuun tietoon ja ne pitää myös perustella osallisille. Läpinäkyvä prosessi edesauttaa lopullisen tuloksen hyväksyntää. Viimeinen kriteeri, osallisten välinen yhteisymmärrys, liittyy kriteerin viisi tavoin osallisten sosiaaliseen kanssakäymiseen, mutta se painottaa osallistamisprosessin synnyttämää tulevaisuuden yhteistyötä. Tämä kriteeri toimii eräänlaisena mittarina prosessin lopputulokselle. Hyvän osallistamisprosessin

tavoitteena on luoda perusta sidostyhmien yhteistyölle myös tulevaisuudessa (Tuler & Webler 1999).

1.4 Kuntien metsäsuunnittelukäytännöt

1.4.1 Nykytila

Mikkolan ym. (2008) tekemän selvityksen mukaan Etelä-Suomen suurten kaupunkien metsäsuunnittelun tavoitteet olivat hyvin samankaltaisia, mutta suunnittelukäytännöissä oli löydettävissä eroavaisuuksia. Suunnittelun tavoitteet olivat usein virkistyskäytössä ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa. Merkille pantavaa oli kuitenkin se, että tavoitteet täydentyivät useassa kunnassa vasta suunnittelutyön edetessä. Moni kunta oli omaksunut tavan, jossa erillinen ohjausryhmä vastasi suunnitteluprosessin etenemisestä. Ohjausryhmät koostuivat normaalisti kunnan virkamiehistä, kuten kaavoituksesta, metsänhoidosta ja vihertuotannosta vastaavista henkilöistä, konsulteista sekä muista sidosryhmistä riippuen suunnittelualueen koosta. Joissain suunnitteluprosesseissa mukana saattoi olla myös edustajia luonnonsuojelujärjestöistä, seurakunnista ja Metsäntutkimuslaitoksesta. Vain yhdessä tapauksessa kuudesta ohjausryhmään oli otettu edustaja myös alueen asukkaista. Lähes kaikissa suunnitelmissa kaupunkilaiset osallistettiin jollakin tasolla suunnitteluprosessin aikana.

Suunnitelmat poikkesivat toisistaan lähinnä suunnittelualueen laajuudessa sekä suunnitelmajakson aikahorisontissa. Suurissa kaupungeissa, kuten Helsingissä laadittiin strategisia linjauksia kaupungin viheralueiden käytölle kun taas pienemmissä kaupungeissa, kuten Hyvinkäällä, suunnittelu tarkoituksena oli lähinnä laadukkaan metsävaratiedon tuottaminen maastoinventoinnin avulla. Mikkosen ym. (2008) mukaan suurimmaksi ongelmaksi suunnitelmissa nousi niiden heikko etukäteisvalmistelu. Suunnitteluun lähdetessä päättäjiltä puuttuu selvä kuva siitä, mihin suunnittelulla pyritään, tai mitkä ovat niitä tietotarpeita, jotka ovat suunnitteluprosessin etenemisen kannalta välttämättömiä.

1.4.2 Suunnittelun tasot

Kunnissa ja kaupungeissa tehtävä suunnittelu voidaan jakaa strategiseen, taktiseen ja operatiiviseen suunnitteluun (Kangas ym. 2008). Hierarkiassa ylimpänä on strateginen suunnittelu, jonka tavoitteena on määrittää, mitä metsäalueelta halutaan. Sen aikahorisontti on 20 vuodesta eteenpäin. Strategista suunnittelua käytetään yleisesti suurilla metsäalueilla ja sen avulla voidaan vertailla tehokkaasti eri suunnitelmavaihtoehtoja pitkällä aikavälillä. Se tarjoaa myös hyvän lähtökohdan pienalueiden taktiselle suunnittelulle. Strategista suunnittelua on käytetty mm. Helsingin luonnonhoidon linjauksien laadinnassa noin 12 800 hehtaarin alueelle (Mikkola ym. 2008). Yleisellä tasolla strateginen suunnittelu on jäänyt kuntametsissä Mikkolan ym. (2008) mukaan vähemmälle. Tästä hyvänä esimerkkinä on vuodesta toiseen samoina pysyvät hakkuusuunnitteet. Viime vuosien aikana on kuitenkin tapahtunut muutosta parempaa suuntaan. Vuonna 2006 jo noin 25 %:lla kunnista oli strateginen suunnitelma (Löfström ym. 2007).

Mikkolan ym. (2008) mukaan yleisin suunnittelun taso kunnissa on perinteinen 10-vuotiskaudelle laadittu kuviokohtainen metsätaloussuunnitelma. Se lukeutuu taktiseen suunnitteluun, jonka aikahorisontti ulottuu 5-20 vuoteen. Tällä tasolla määritetään metsikkökohtaiset hoitoketjut, jotka toteuttavat strategisen suunnitelman tavoitteet. Usein nämä kaksi suunnittelun tasoa toteutetaan samanaikaisesti (Kangas ym. 2008). Tämä on mahdollista pienemmissä kunnissa ja tilanteissa, joissa metsikön käytölle ei ole ristiriitaisia tavoitteita. Taajamametsissä myös operatiivisen suunnittelun merkitys korostuu. Operatiivisella suunnittelulla tarkoitetaan hakkuiden ja hoitotöiden suorittamiseksi tehtävää suunnittelutyötä. Esimerkiksi hoitotoimenpiteitä suunniteltaessa tulee huomioida mm. metsien sijainti lähellä asutusta sekä usein talousmetsistä poikkeavat hakkuumenetelmät.

1.4.3 Osallistamismenetelmät kuntien metsäsuunnittelussa

Kyselytutkimuksia käytetään yleisesti suunnittelun lähtötiedon keräämisessä. Niiden avulla pyritään tavoittamaan suuri yleisö. Kyselyjä on toteutettu postitse, maastossa ja lisääntyvässä määrin myös internetin avulla (Mikkola ym. 2008). Kyselyt perustuvat

satunnaisotokseen halutusta ihmisjoukosta ja niiden koko vaihtelee tutkimustilanteen mukaan. Satunnaistamisen avulla pyritään tavoittamaan kaikki suunnitelman vaikutusten piirissä olevat ihmisryhmät. Kyselytutkimusten on katsottu soveltuvat parhaiten niin sanotun hiljaisen enemmistön mielipiteiden kartoittamiseen (Hytönen 2000).

Yleensä kyselytutkimukset ovat strukturoitu aihealueen rajaamiseksi sekä saadun informaation analysoinnin helpottamiseksi. Toisaalta valmiiksi strukturoidut kysymykset rajoittavat vastaajan preferenssien ilmaisemista (Kangas ym. 2008). Kysymysten asettelulla on hyvin merkittävä rooli tutkimuksen onnistumisen kannalta. Kysymysasettelulla ei saisi vaikuttaa vastaajan mielipiteeseen (Lauber & Knuth 1996). Kyselytutkimusten vastausprosentti vaihtelee hyvin paljon. Hytösen (2000) mukaan keskimääräisen vastausprosentti metsien hoitoon ja käyttöön liittyvissä tutkimuksissa on noin 40 - 58 %. Toisaalta Puijon hoito- ja käyttötutkimuksessa vastausprosentiksi saatiin 25 %. Vastausprosenttiin vaikuttavat kohderyhmän lisäksi kyselylomakkeen ulkoasu sekä pituus. Liian pitkät lomakkeet ja vaikeat kysymykset saattavat osaltaan pienentää vastausprosenttia (Kangas ym. 2008).

Vapaamuotoinen palaute on laadullista informaatiota. Palaute annetaan yleensä strukturoimattomassa muodossa, mikä antaa mahdollisuuden käsitellä aiheita, joita suunnittelijat eivät olisi muuten huomioineet. Kuntien metsäsuunnitteluprosesseissa tyypillisin tapa kerätä palautetta on asukastilaisuudet. Myös maastoretkeilyjä ja internetiä on käytetty palautteen keräämiseksi (Mikkonen ym. 2008). Hytösen (2000) mukaan palautteen heikkous informaationlähteenä on sen edustavuuden puutteellisuus. Usein palautteen antajat lukeutuvat ääripäiden edustajiin, jotka saattavat mielipiteillään dominoida keskustelua. Palautteen pysyminen asiayhteydessä on myös koettu ongelmalliseksi. Tämän vuoksi metsäsuunnitteluprosesseissa vapaata palautetta on yleensä kerätty vasta suunnitelmavaihtoehtoja vertailtaessa. Tällä tavalla palautteen aihealue saadaan rajattua tarkemmin ja kerätyn informaation hyödyntäminen on tehokkaampaa (Sipilä & Tyrväinen 2005). Suunnitelmavaihtoehtoja koskeva palaute voi sisältää myös ns. ”paikallista tietoa”, joka voidaan tulkita asukkaiden näkemyksiksi arvokkaasta maisemasta tai kulttuurihistoriallisesta paikasta. Tällainen paikkaan sidottu tieto on erittäin tärkeää suunnittelijoille (Williams & Stewart 1998).

Neuvottelu voidaan tulkita olevan kehittyneempi versio vapaasta palautteesta. Siinä osalliset ja suunnittelijat ovat vuorovaikutuksessa keskenään, mikä auttaa kaikkia osapuolia ymmärtämään paremmin toistensa näkemyksiä (Hytönen 2000). Neuvottelussa vuorovaikutus ei kohdistu vain yksittäisten ihmisten näkemysten kartoitukseen, vaan yleensä osalliset kokoontuvat organisoidusti useita kertoja ohjautai suunnitteluryhmä -tyyppisissä tapaamisissa (Harju 1988).

Neuvotteluissa voidaan käyttää joko yhdistettyä tai eriytettyä osallistamista. Yhdistetyssä mallissa sidosryhmät ovat vuorovaikutuksessa keskenään kun taas eriytettyssä mallissa sidosryhmät osallistetaan omissa tilaisuuksissa. Eriytetyn mallin etuna voidaan pitää suunnittelijoille rakentuvaa tarkkaa kuvaa sidosryhmän mielipiteestä, toisaalta yhdistetty malli auttaa osapuolia ymmärtämään eriäviä näkökulmia paremmin (Tikkanen 2003).

Kuntien metsäsuunnittelussa neuvotteluun perustuvia menetelmiä on käytetty kyselyitä ja vapaata palautetta vähemmän, koska useat tapaamiset vaativat enemmän aikaa ja resursseja suunnitteluprosessilta (Wallenius 2001, Sipilä & Tyrväinen 2005). Toisaalta Sipilän & Tyrväisen (2005) mukaan suunnitteluryhmiin osallistuneet henkilöt ovat kokeneet päässeensä vaikuttamaan suunnitelman lopputulokseen enemmän kuin kyselyihin vastanneet ja palautetta antaneet henkilöt.

1.5 Kuntien metsäsuunnittelun kehittämistarpeet

Kuntametsien suunnittelun tiekartta -hanke (Mikkola ym. 2008) on yksi mittavimmista kuntien metsäsuunnittelun kehittämistarpeita kartoittaneista tutkimuksista Suomessa. Sen tavoitteena oli tunnistaa kuntametsien suunnittelun ongelmakohtia sekä painottaa monimuotoisuutta ja eri käyttömuotojen yhteensovittamista ulkoilu- ja virkistymetsissä. Mikkosen ym. (2008) mukaan kuntien tämänhetkiset osallistamiskäytännöt vaihtelevat melko paljon. Tähän vaikuttavat osaltaan suunnitelmien erilaiset tavoitteet sekä osallistamisen laajuus. Suunnitteluongelmien erilaisuuden takia yksittäisen mallin luominen osallistamiselle on hyvin vaikeaa. Tästä johtuen KuntaMETSÖ -hanke pyrki tunnistamaan yksittäisiä vaiheita, jotka kuntien osallistamisprosesseissa ovat tähän mennessä jääneet pienemmälle huomiolle. Tutkimuksessa esille nousivat seuraavat vaiheet:

1. Erilaisten suunnittelutilanteiden vuorovaikutustarpeiden ja tavoitteiden tunnistaminen
2. Suunnittelutilanteeseen soveltuvan osallistamisprosessin hahmottaminen kokonaisuutena
3. Asetettuihin tavoitteisiin soveltuvien yksittäisten osallistamismenelmien tunnistaminen ja niiden johdonmukainen soveltaminen
4. Kokemusten välittäminen erilaisista malleista ja käytännöistä

Mikkolan ym. (2008) mukaan suurimmat kehittämiskohdat voidaan tunnistaa kuntien metsäsuunnitteluprosessin alkuvaiheesta. Alussa tulisi kiinnittää enemmän huomiota kunnan omien tarpeiden kartoittamiseen. Tällä tavalla voidaan varmistua siitä, että rajalliset suunnitteluresurssit allokoidaan oikeisiin asioihin ja uusi suunnitelma vastaa niihin kysymyksiin, joihin suunnittelulla haettiin vastausta. Myös suunnittelun taso ja aikajänne tulisi määrittää jo prosessin alkuvaiheessa. Osallistamisen tulisi olla osana suunnitteluprosessia heti alusta lähtien. Tähän mennessä asukkaiden osallistaminen on Mikkosen ym. (2008) mukaan hoidettu pääasiassa tilaisuuksilla, joissa asukkaat ovat saaneet kommentoida valmiita tai lähes valmiita suunnitelmavaihtoehtoja. Palautteen perusteella tehdyt suunnitelmamuutokset ovat yleensä pitkittäneet prosessia ja vieneet ylimääräisiä resursseja. Sipilän ja Tyrväisen (2005) mukaan asukkaat kokevat tärkeäksi, että heidät otetaan mukaan heti prosessin alkuvaiheeseen. Silloin heillä on parhaat mahdollisuudet päästä vaikuttamaan suunnitelman tavoitteisiin.

Tähän mennessä kuntien metsäsuunnittelu on painottunut pitkälti taktiseen suunnitteluun ja suunnitelmien sisällössä on korostunut inventointitietojen esittely. Suunnitelmien tavoitteet ovat myös olleet pääasiassa taloudellisia. (Mikkola ym. 2008). Virkistysmetsien monikäytön ja osallistavan suunnittelun yleistyessä, suunnittelutyö on muuttunut huomattavasti vaativammaksi. Suunnitteluprosesseista on tullut pitkäkestoisia, ja niiden läpivieminen edellyttää entistä tarkempaa suunnittelua. Suunnitteluprosessin pituuden kasvaessa myös tavoitteenasettelun tärkeys korostuu. Mikkolan ym. (2008) mukaan kunnilla on ollut vaikeuksia asettaa selkeitä tavoitteita metsien käytölle.

Yhtenä vaihtoehtona Mikkola ym. (2008) esittävät strategisen suunnittelun lisäämistä kuntien virkistysmetsissä. Strategisten suunnitelmien tarvetta puoltaa myös se, että kuntaliitosten yleistyessä kuntien omistamien metsäalueiden koko kasvaa

tulevaisuudessa. Metsästrategia voitaisiin liittää osaksi kunnan muita strategisia suunnitelmia. Sen avulla päättäjät saisivat selkeämmän kuvan kunnan tavoitteista metsiensä käytön suhteen. Samalla voitaisiin luoda pidemmän aikajänteen suunnitelmia, joiden perusteella yksityiskohtaisemmat operatiiviset suunnitelmat voitaisiin toteuttaa. Strategiataason tarkasteluun voidaan liittää puuntuotoksen lisäksi myös vaihtoehtoiset metsänkäyttömuodot ja vertailla niiden välisiä painoarvoja (Kangas ym. 2008). Strategiseen suunnitteluun kuuluu olennaisena osana myös tulevaisuuden muutoksiin varautuminen. Tämä voidaan tehdä erilaisia skenaarioanalyyssejä käyttäen (Godet 1987). Muutokset voivat liittyä metsien ekologiseen, sosiaaliseen tai ekonomiseen kestävytyteen.

1.6 Tutkimuksen tavoitteet

Osallistamisen kehittyminen edellyttää hyvien menettelytapojen tunnistamista suunnitteluprosessista ja niiden välittämistä eteenpäin. Mikkosen ym. (2008) mukaan osallistamista kuntien metsäsuunnitteluprosesseissa on tutkittu melko vähän, varsinkin yksityiskohtaista tietoa osallisten näkemyksistä yksittäisistä osallistamismenetelmistä tai suunnitteluprojekteista on kerätty hyvin vähän. Osallistamisen tutkimus on keskittynyt enemmän menetelmien testaamiseen kuin osallisten mielipiteen kartoittamiseen itse prosessista (Booth & Halseth 2011).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on analysoida Kuopion Puijolle laaditun hoito- ja käyttösuunnitelman onnistuminen osallistamisen näkökulmasta. Tutkimuksessa pääpaino on suunnitelman metsähoidollisessa osa-alueessa. Metsien käyttöön liittyvät asiat huomioidaan vain niiltä osin kun ne vaikuttavat hoitotoimenpiteisiin. Tavoitteena on selvittää, tukivatko osallistamismenetelmät suunnitteluprosessin kulkua, sekä kuinka hyvin osallisten ääni tuli esille suunnittelutyössä ja lopullisessa suunnitelmassa. Tutkimuksen tarkoituksena on myös tunnistaa toimivia osallistamismenetelmiä ja -käytäntöjä sekä löytää mahdollisia parannusehdotuksia tulevien suunnitteluprosessien kehittämiseksi. Työssä kerätty tieto tarjoaa apua myös muille kunnille metsäsuunnitteluprosessien suunnittelussa.

2 Aineisto

2.1 Puijon suunnittelualue

Puijon metsäalueet ovat olleet Kuopion kaupungin halussa vuodesta 1927. Aikaisemmin maat ovat kuuluneet torpparituloille ja alueella on harjoitettu mm kaskeamista jo 1620-luvulta lähtien. Puijon metsäalueet sijaitsevat aivan Kuopion kaupungin tuntumassa Kallaveden rannassa. Puijon noin 500 hehtaarin metsäalueella yhdistyvät kulttuuriperimä, matkailu, urheilu, virkistäytyminen sekä luontoarvot. Urheilutoimintaa Puijolla on ollut 1910-luvulta lähtien. Tunnetuksi Puijo on tullut mäkihypyn maailman cupin osakilpailusta sekä huippuhiihdosta. Näiden lisäksi Puijo tarjoaa suorituspaikkoja lasketteluun, golfiin ja maastopyöräilyyn. Tärkein rooli Puijolla on kuitenkin kuopiolaisten jokapäiväisenä ulkoilupaiikkana. Puijolla käy vuosittain noin 75 000 matkailijaa. Matkailun pääpaino kohdistuu urheilutapahtumiin ja vuonna 1963 valmistuneeseen Puijon torniin. Alueella sijaitsee myös hotelli-ravintola Puijo (Kajanus ym. 2009).

Puijon metsästä 208 hehtaaria kuuluu Natura2000:n piiriin. Tästä alueesta puolet on luokiteltu boreaaliseksi lehdoksi ja puolet boreaaliseksi luonnonmetsäksi. Suojelualueella on puustoa keskimäärin 370 m³/ha ja puustosta noin 90 % on yli 80-vuotiasta. Kuusi on vallitseva puulaji. Alueelle on laadittu hoito- ja käyttösuunnitelma vuonna 2007 eikä kyseiset alue kuulunut nyt tehtävän suunnittelun piiriin (Kärkkäinen & Grönlund 2007).

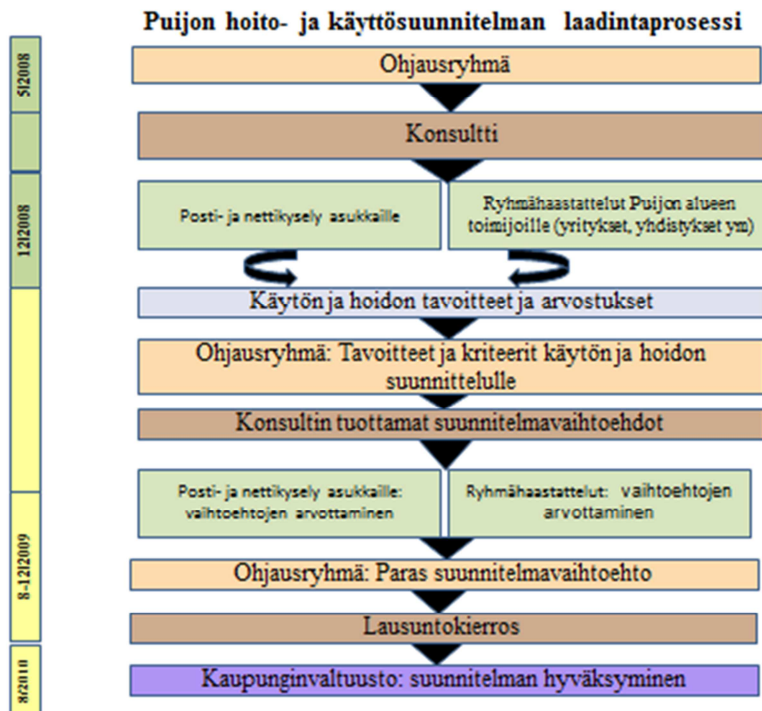
Natura2000 alueen ulkopuoliset metsät ovat yleiskaavassa määritetty virkistysmetsiksi. Niitä on hoidettu pääasiassa kevyin alaharvennuksin virkistysmetsien periaatteiden mukaisesti. Metsät ovat suurilta osin tasaikäisiä kuusikoita, joista yli 60 % on yli 80-vuotiasta. Kevyiden hakkuiden takia puuston keskitilavuus on noin 300 m³/ha ja puusto vuotuinen kasvu noin 1500 m³ (Kajanus ym. 2009). Maaperältään Puijon metsät ovat reheviä ja alueesta noin 21 hehtaaria on lehtoa. Virkistysmetsässä esiintyy yhteensä 41 arvokasta luontokohdetta, jotka ovat rajattu omiksi kuvioikseen. Näistä kohteista 20 kappaletta on lehtoja ja 12 kappaletta noroja tai tihkupintoja. Alueella esiintyy myös uhanalaista lajistoa mm. liito-orava.

Puijon alueelle on vuosien varrella tehty useita kehittämissuunnitelmia ja selvityksiä kuten Puijon liito-oravaselvitys 2008, Puijo-Strategia 2004, Puijon lakialueen selvitys 2004, Urheilupuiston maisema- ja arkkitehtisuunnitelma 1991, Kuopion yleiskaava 1999 ja Puijon yleissuunnitelma 1972 (Löfström ym 2008). Monet suunnitelmista ovat kuitenkin toteutuneet huonosti. Osasyynä tähän on pidetty suunnitelmissa ilmeneviä ristiriitaisuuksia sekä kuopiolaisten eriäviä näkemyksiä Puijon kehittämisestä. Varsinkin luonnonhoitoon liittyvät kysymykset ovat herättäneet paljon keskustelua kaupunkilaisten keskuudessa.

2.2 Suunnitteluprosessin kuvaus

Uuden hoito- ja käyttösuunnitelman tarkoituksena oli selvittää kuopiolaisten mielipiteet Puijon hoidosta ja laatia suunnitelma kerätyn tiedon perusteella. Aikaisemmista kehittämishankkeista opitun perusteella Puijon aktiivitoimijat päätettiin osallistaa myös suunnitteluprosessiin. Tällä pyrittiin lisäämään toimijoiden välistä yhteistyötä ja suunnitelman yleistä hyväksyntää. Sen toivottiin myös lisäävän aktiivitoimijoiden halua toteuttaa suunnitelmaa edellisiä suunnitelmia paremmin (Kajanus ym. 2009). Puijolle laaditun suunnitelman kantavana ajatuksena oli kuopiolaisten mielipiteen huomioiminen suunnittelussa. Suunnittelun apuna käytettiin mm. post- ja internetkyselyitä, avointen ovien päiviä, sidosryhmähaastatteluita, sekä workshop-tyylistä Puijo-Foorumia. Osallistamismenetelmien laaja kirjo teki Puijon hoito- ja käyttösuunnitelmasta erittäin hyvän tutkimuskohteen (Kajanus ym. 2009).

Monitavoitteiseen suunnitteluprosessiin haettiin mallia Metsäntutkimuslaitoksen ja ympäristöministeriön yhteisestä Kuntametsien suunnittelun tiekartta -hankkeesta, jonka tarkoituksena oli kerätä hyviä kokemuksia ja toimintatapoja suunnittelukäytännöistä metsien monimuotoisuuden turvaamisen, virkistys- ja talouskäytön yhteensovittamiseksi kuntametsissä. Suunnitteluprosessin perustaksi Metsäntutkimuslaitokselta tilattiin projektisuunnitelma (Löfström ym 2008). Kuvassa 1 on esitettyä kaavio suunnitteluprosessin vaiheista. Suunnitteluprosessin analyysi noudattaa myös oheisen kaavion järjestystä.

Kuva 1. Puijon suunnitteluprojektin prosessikaavio (Hamberg ym. 2012)

Kuten kuvasta 1 näkyy, prosessikuvauksesta voidaan tunnistaa suunnittelun viisi vaihetta: lähtötiedon keruu suunnittelukohteesta, päätöksentekijän ja osallisten tavoitteiden kartoitus, vaihtoehtoisten hoitomenetelmien luominen metsikkökuvioille, vaihtoehtoisten suunnitelmien tuottaminen ja parhaan suunnitelman valinta (Kangas ym. 2008). Koska kyseessä oli strateginen suunnitelma, varsinaisia kuviokohtaisia hoitovaihtoehtoja ei määritelty, vaan suunnittelussa pitäydyttiin metsänhoidon yleisen linjan määrittämisessä. Pääasiallisena tavoitteena oli päättää hakkuumenetelmä ja hoidon intensiteetti.

Osallistaminen oli sisällytetty luontevaksi osaksi suunnitteluprosessia. Kuopiolaisten ja muiden sidosryhmien näkemyksiä Puijon hoidosta kerättiin jo suunnittelun alkuvaiheessa. Osallistaminen jatkui suunnitelmavaihtoehtojen kommentointiin saakka. Osallistamisvaiheet prosessikaaviossa on kuvattu vihreällä värillä. Puijon suunnitteluprojektin läpiviemiseen oli varattu aikaa noin 1,5 vuotta.

2.3 Ohjausryhmä ja konsultti

Suunnittelua ohjanneeseen ja siitä vastanneeseen ohjausryhmään kuuluivat edustajat Kuopion kaupunginhallituksesta, teknisestä lautakunnasta, Kuopion Matkailupalvelut Oy:stä, liikuntatoimesta, puistotoimesta, kaavoitusosastosta, metsä- ja kalatalousyksiköstä sekä Metsäntutkimuslaitoksesta. Konsultin edustajat valmistelivat asioita ohjausryhmälle, mutta eivät kuuluneet varsinaiseen ohjausryhmään. Ohjausryhmän rooli suunnitteluprosessissa oli valvoa konsultin työtä ja tehdä lopullinen valinta suunnitelmavaihtoehdoista perustuen suurelta yleisöltä saatuun palautteeseen.

Ohjausryhmään oli valittu kattavasti virkamiehiä kaupungin virastoista. Tämän lisäksi Metsäntutkimuslaitoksen asiantuntijat toivat näkemystä viimeisimmästä tutkimustiedosta kaupunkimetsänhoitoon ja osallistamiseen liittyen. Ohjausryhmään ei kuitenkaan valittu edustajia sidosryhmien yksityisistä toimijoista tai asukkaista. Konsultiksi suunnitteluprojektiin valittiin Finnish Consulting Group. Suunnittelutyössä olivat mukana myös Pohjois-Savon Metsäkeskus ja Kajanus Consulting.

2.4 Lähtötiedon tuottaminen

2.4.1 Metsän inventointi ja luontoselvitykset

Puijon metsäinventoinnista vastasi Pohjois-Savon Metsäkeskus. Metsäkeskuksella oli käytettävissään vanha suunnitelmätieto, jota tarkennettiin laserkeilaukseen perustuvalla tiedolla. Inventoinnin perusteella tehtiin perussuunnitelma seuraavalle 10-vuotiskaudelle, joka sisälsi kuvioinnin ja hoito- ja hakkuuehdotukset. Myös kaikki metsälain edellyttämät kohteet erotettiin omiksi kuvioikseen. Perussuunnitelman sisältämää puustotietoa käytettiin strategisen suunnitelman taustatietona. Hoito- ja käyttösuunnitelman lähtötietoina ja maastoinventoinnin apuna toimi myös suuri määrä erilaisia luontoselvityksiä ja alueella tehtyjä tutkimuksia.

2.4.2 Puijon käyttötutkimus

Puijon hoito- ja käyttösuunnitelman perustana toimi satunnaisotantaan perustunut kyselytutkimus. Kysely lähetettiin postitse 2000:lle yli 16-vuotiaalle kuopiolaiselle. Vastausprosentti postikyselyssä oli noin 25 %, mikä on hieman alhaisempi kuin metsätalouteen liittyvissä tutkimuksissa yleensä (Hytönen 2000). Puijon alueen merkityksen kuopiolaisille huomioiden olisi voinut olettaa vastausprosentin nousevan korkeammaksi. Postikyselyllä suunnittelijaryhmä pyrki tavoittamaan niin sanotun hiljaisen enemmistön, jonka mielipidettä suunnittelun tavoitteiden määrittämisessä pidettiin erityisen tärkeänä. Kyselyyn pystyi vastaamaan internetissä ja kirjastossa. Myös koululaisille suoritettiin oma kyselynsä. Kaikkiaan käyttötutkimukseen vastasi 1211 kuopiolaista (Kajanus ym. 2009).

Kyselytutkimuksen tavoitteena oli tuottaa suunnitteluprosessille tietoa suuren yleisön tavoitteista. Kyselylomake sisälsi sekä avoimia että strukturoituja kysymyksiä. Kysymykset painottuivat suurelta osin Puijon käytön suuntaan. Suoraan metsänhoitoon liittyviä kysymyksiä oli kaksi kappaletta 30 kysymyksestä. Tämän lisäksi epäsuorasti metsänhoitoon vaikuttavia kysymyksiä oli kolme kappaletta. Avoimissa kysymyksissä vastaajalla tosin oli päätösvalta, koskiko kommentti Puijon hoitoa vai käyttöä.

Kyselytutkimuksen perusteella metsänhoitotoimenpiteistä parhaiten Puijolle katsottiin sopivan harvennushakkuut, pienaukot ja hakkuutähteiden keruu. Avohakkuut katsottiin sopivan Puijolle huonoiten. Vastaajien mielestä Puijon hoito tähän mennessä on ollut keskimäärin sopivaa. Eniten vastaajat arvostivat Puijolla kaunista maisemaa, mutta myös metsän tuntu ja luonnon monimuotoisuus saivat paljon kannatusta.

2.4.3 Ryhmäkeskustelut

Suunnitteluun haluttiin osallistaa myös Puijon aktiivitoimijat. Heistä muodostettiin neljä ryhmää: luonto ja kulttuuri, asukkaat, matkailu ja yrittäjät sekä liikunta. Ryhmät päätettiin osallistaa eriytetysti. Puijon suunnitteluprosessissa osallisryhmille järjestettiin omat, noin kaksi ja puoli tuntia kestäneet, keskustelutilaisuudet. Tilaisuuksiin osallistui ryhmästä riippuen 6-9 henkilöä. Keskusteluiden sisällöstä tehtiin muistiinpanot ja

tilaisuudet nauhoitettiin. Liikuntaa edustaneen ryhmän nauhoitus kuitenkin hävisi suunnitteluprosessin aikana. Keskustelut koostuivat kolmesta vaiheesta: prosessin esittely, karttatehtävä ja yleinen keskustelu. Keskusteluiden alussa osallisille kerrottiin suunnitteluprosessin käytännöistä ja tulevasta ohjelmasta. Osalliset saivat myös esittää kysymyksiä tilaisuuden vetäjille. Karttatehtävässä osallistujat saivat merkata alueen kartalle kohteita, joista he olivat erityisen tyytyväisiä ja kohteita, jotka vaativat parannusta. Karttatehtävän valintojen perusteella osallistujat kävivät syvemmän keskustelun kohteiden luonteesta ja kehittämissuunnitelmista.

Tilaisuudet olivat hyvin vapaamuotoisia ja vetäjät puuttuivat keskusteluun vain, jos aihealue siirtyi epäolennaiseen. Keskustelut painottuivat suurelta osin Puijon käytön teemoihin. Aika-ajoin vetäjien täytyi ohjata keskustelua kohti metsänhoidon aihetta. Varsinkin liikunnan ja urheilun sekä matkailun ja yrittäjien ryhmissä mielipiteet koskivat Puijon käyttöä ja metsänhoitoon liittyvät asiat haluttiin jättää ammattilaisten ratkaistavaksi. Toisaalta mitään radikaalia muutosta nykyiseen maisemaan ei haluttu (Nauhoitteet FCG).

Luonto ja kulttuuri -ryhmän keskustelussa parhaiksi paikoiksi koettiin vanhat ja käsittelyiltä säästyneet metsät. Myös suojelun lisäämistä ehdotettiin vetäjille. Metsähoitoon liittyvissä kysymyksissä tärkeäksi koettiin uhanalaisten lajien huomioiminen ja monimuotoisuuden lisääminen hakkuita ja muita hoitoja suoritettaessa. Myös kaupungin ilmastostrategian huomioiminen Puijon hoidon suunnittelussa koettiin tärkeäksi. Vaikka ryhmässä oli metsänhoitomenetelmät tuntevia jäseniä, ei varsinaisia käsittelyehdotuksia keskustelussa ehdotettu (Nauhoitteet FCG).

Asukkaiden ryhmässä metsänhoito sai eniten huomiota. Hoitomenetelmissä toivottiin mm. yksittäisiä puiden poistoja metsurityönä. Lisäksi hakkuutähteiden poistamista hakkuupaikoilta pidettiin hyvänä ideana. Myös latureittien ja asuinalueiden reunamien hoitoon toivottiin enemmän panostamista (Nauhoitteet FCG).

2.4.4 Suunnitteluprosessin tavoitteet ja Puijo-seminaari

Lähtötiedon keräämisen tarkoituksena oli saada selvä kuva kuopiolaisten tavoitteista hoito- ja käyttösuunnitelman suunnitelmavaihtoehtojen tuottamista varten. Pääasiallisena tiedon lähteenä toimi kyselytutkimus, jonka tuloksia täydennettiin sidosryhmähaastatteluissa ja Puijo-seminaarissa esille nousseilla teemoilla. Tavoitteiden kartoituksessa suuri osa kommenteista tuli suullisessa muodossa ryhmähaastatteluissa tai vapaana palautteena kyselytutkimuksen yhteydessä. Saatu palaute kirjattiin tarkasti konsultin raportteihin ja se huomioitiin suoraan suunnitelmavaihtoja luodessa.

Suunnitteluprosessin tavoitteiden kasaamiseksi yhteen ohjausryhmä järjesti kaikille osallisille yhteisen Puijo-seminaarin. Tilaisuus videoitiin ja raportoitiin. Tilaisuudessa käytiin yhteisesti läpi kyselytutkimuksen ja ryhmähaastatteluiden tulokset. Tämän lisäksi tehtiin Puijon skenaarioharjoitus ryhmissä. Skenaarioharjoituksen tavoitteena oli tarkastella Puijoa kolmessa erilaisessa tulevaisuuden tilassa ja määrittää tekijöitä, joiden avulla Puijo oli säilyttänyt suosionsa. Näiden tekijöiden pohjalta Puijon suunnittelulle lähdettiin asettamaan tavoitteita.

Puijon tapauksessa skenaariotyöskentely suoritettiin yleisellä tasolla. Ryhmien tuli keksiä neljä tavoitetta, mihin suuntaan Puijoa tullaan kehittämään. Näistä tavoitteista äänestettiin tärkeimmät. Äänestyksessä kaikki ehdotetut tavoitteet saivat ääniä, eikä varsinaista eroa tavoitteiden välille pystytty saamaan. Tavoitteet voitiin erotella neljään kategoriaan: luonnon monimuotoisuus, turismi, monipuoliset virkistysmahdollisuudet ja Puijon toimijoiden välinen yhteisymmärrys. Tilaisuuden lopuksi kaikki edellä mainitut tavoitteet sisällytettiin Puijo-visioon, eli tulevaisuuden kuvaan Puijosta (Kajanus ym. 2009).

”Hoidamme, suojelemme ja kehitämme yhteistyössä monipuolista ja vetovoimasta Puijoa, jonka urheilu-, virkistys-, luonto- ja matkailukohteet lisäävät kaikenlaisten ja kaikenikäisten ihmisten henkisiä ja ruumiillisia voimavaroja.”

2.5 Suunnitelmavaihtoehdot

Suunnitelmavaihtoehtojen kehittämisen alkuvaiheessa suunnittelijat huomasivat, ettei tiettyä metsänhoitotapaa voida yhdistää kyselytutkimuksessa nousseisiin Puijon käytön tavoitteisiin. Sen takia päädyttiin laatimaan omat suunnitelmat Puijon käytölle ja metsänhoidolle. Tämä työ keskittyy metsäsuunnitteluun ja siksi Puijon käyttöön liittyvät suunnitelmat ovat mukana vain niiltä osin kun ne liittyvät metsänhoitoon. Metsän käytön suunnitelmavaihtoehdoissa päädyttiin kuuteen erilaiseen yhdistelmään, jotka olivat: 1. Huoltava ja säilyttävä, 2. Liikunta ja virkistys, 3. Luonto ja liikunta, 4. Matkailu ja liikunta, 5. Matkailu, luonto ja kulttuuri sekä 6. Virkistys, luonto ja kulttuuri. Näiden suunnitelmavaihtoehtojen ympärille laadittiin metsänhoidon vaihtoehdot, joita sovellettiin kunkin käyttösuunnitelman painotuksen mukaisesti. Ohjausryhmä päätti valita metsänhoitovaihtoehtojen pohjaksi vaiheittaisen uudistamisen mallin, jossa hyödynnetään pienaukkohakkuuta. Kyselytutkimuksen mukaan myös 65 % kuopiolaisista halusi Puijota hoidettavan pienaukoin tai kaistalahakkuin (Kajanus ym. 2009).

Vaiheittaisesta uudistamisesta päätettiin luoda kolme hakkuuintensiteetiltään erilaista vaihtoehtoa. Nämä olivat kevyt, perus ja raskas metsänhoidon vaihtoehto. Vaihtoehdot erosivat toisistaan uudistamisen ajankohdassa ja sen laajuudessa. Perusvaihtoehdossa ensimmäisellä kymmenenvuotiskaudella uudistaminen aloitetaan kaikilla uudistuskypsillä alueilla ja se toteutetaan 50 vuoden aikana. Kevyessä vaihtoehdossa ensimmäisellä kymmenenvuotiskaudella uudistetaan vain kolmannes uudistuskypsistä. Raskaassa vaihtoehdossa uudistaminen aloitetaan perusvaihtoehdon mukaisesti, mutta se toteutetaan 30 vuoden aikana. Vertailukohdaksi laadittiin myös talousmetsän ja hoitamattoman metsän vaihtoehdot. Metsänhoidon vaihtoehtojen vertailussa käytettiin laskennallisia kriteerejä kuten puuston kokonaistilavuutta ja tilavuuskasvua, nettotuloja ja hoitokustannuksia. Tämän lisäksi metsänhoitovaihtoehtojen vertailussa käytettiin sanallisia kuvauksia kriteereille kuten luonnon monimuotoisuus, matkailun mahdollisuudet ja maiseman kehittyminen (Kajanus ym. 2009).

2.6 Suunnitelmavaihtoehdon valinta

2.6.1 Toinen kävijätutkimus

Suuri yleisö pääsi kommentoimaan suunnitelmavaihtoehtoja toisessa kävijätutkimuksessa. Tutkimus järjestettiin samalla tavalla kuin ensimmäinenkin. Kyselystä tiedotettiin paikallislehdessä ja kysely ohjattiin 2000 satunnaisesti valitulle yli 16-vuotiaalle kuopiolaiselle. Myös tähän kyselyyn sai vastata internetissä. Toinen kävijätutkimus päätettiin lisätä osallistamisprosessiin konsultin ehdotuksesta. Näin hiljainen enemmistö pääsi kommentoimaan myös suunnitelmavaihtoehtoja. Toisessa kyselyssä kysymykset oli luotu ensimmäistä kyselyä yksityiskohtaisemmiksi, koska tarkoituksena oli löytää eroja vaihtoehtojen välille eikä kartoittaa yleistä näkemystä metsänhoidon tasosta (Kajanus ym. 2009).

Toisen kyselyn vastausprosentti jäi melko alhaiseksi ollen vain 15 %. Kyselyn mukaan kaikki Puijon käytön ehdotukset saivat kannatusta. Parhaiten Puijolla katsottiin sopivan liikuntaa ja luontoa painottava käyttösuunnitelma. Metsänhoidon vaihtoehtoissa tulos oli yksimielisempi. 61 % vastaajista koki vaiheittaisen uudistamisen sopivan hyvin tai erinomaisesti Puijolle ja yli 60 % vastaajista piti kevyttä vaihtoehtoa parhaana hoitointensiteettinä (Kajanus ym. 2009).

2.6.2 Toinen ryhmäkeskustelu

Suunnitelmavaihtoehtoista kerättiin kommentteja myös toisessa sidosryhmille järjestetyssä ryhmäkeskustelussa. Tilaisuudessa esiteltiin toisen kävijätutkimuksen tulokset ja niiden pohjalta käytiin vapaamuotoinen keskustelu. Keskustelutilaisuuksien kävijämäärät vaihtelivat ryhmittäin paljon. Luonto ja kulttuuri -ryhmässä oli paras osanotto, 6 henkilöä, kun taas asukkaiden ja erityisryhmien tilaisuuteen saapui vain 2 henkilöä. Tilaisuudet järjestettiin ilta-aikaan, mikä antoi mahdollisuuden työssäkäyvillekin osallistua.

Keskustelujen painopiste oli Puijon käytössä ensimmäisen tapaamisen mukaisesti. Luonto ja kulttuuri -ryhmässä metsänhoitovaihtoehdot herättivät eniten keskustelua.

Keskustelussa painotettiin vaikutusten arvioinnin tärkeyttä ennen hakkuita. Lisäksi ekologiset käytävien huomioiminen hakkuiden suunnittelussa koettiin tärkeäksi. Asukkaiden ryhmässä kevyt ja perusvaihtoehto saivat eniten kannatusta metsänhoitosuunnitelmista. Lisäksi ryhmässä painotettiin asuinalueiden tehokkaampaa hoitoa. Liikunnan ja matkailun ryhmissä metsänhoitovaihtoehtoista ei noussut esille yhtä tiettyä vaihtoehtoa, vaan toivomus oli, että toimenpiteet eivät aiheuta suurta haittaa Puijon toiminnalle (Arvotutkimusraportti 2 2009).

2.6.3 Toinen Puijo-seminaari

Osallistamisprosessin viimeinen vaihe oli toinen Puijo-seminaari. Seminaariin oli kutsuttu samat sidosryhmien edustajat kuin aikaisempaankin seminaariin. Tilaisuudessa käytiin läpi suunnitelmavaihtoehdot ja toisen kävijätutkimuksen tulokset. Osallistujille järjestettiin ensimmäisen seminaarin tapaan ryhmätöitä, joissa sidosryhmien edustajat jaettiin kuuteen Puijon käytön suunnitelmavaihtoehdon mukaiseen ryhmään niin, että kaikki sidosryhmät olivat edustettuina jokaisessa ryhmässä. Ryhmien tuli arvioida suunnitelman vaikutuksia seuraavien kriteerien suhteen: ekologia, talous, kulttuuri, sosiaalisuus ja liikenne. Kriteereille piti antaa pisteet viisiasteisella asteikolla. Heidän tuli myös määrittää parhaaksi katsomansa metsänhoidon vaihtoehto kyseiselle käytön suunnitelmalle (Puijo-seminaari muistio 2009).

Suunnitelmavaihtoehdot saivat pääsääntöisesti positiivista palautetta ja jokainen ryhmä katsoi suunnitelmavaihtoehtonsa parhaiten sopivaksi metsänhoidon kevyen vaihtoehdon. Seuraavassa vaiheessa ryhmät jaettiin uudestaan ja kukin ryhmä sai laatia oman suunnitelmakokonaisuuden metsän hoito- ja käyttövaihtoja soveltaen. Myös näissä suunnitelmissa kaikille ryhmille uudistamisvaihtoehdoksi valikoitui kevyt vaihtoehto, tosin lisämäärein soveltaen tai monimuotoisesti. Merkillepantavaa Puijo-seminaarissa oli se, että osalliset saivat esittää lisäyksiä suunnitelmavaihtoehtoihin vielä suunnitteluprosessin loppuvaiheessa. Ryhmätyövaiheessa ei syntynyt lainkaan konflikteja. Kuopion kaupungin metsänhoitaja Seppo Jauhiaisen mukaan toinen Puijo-seminaari toimi tarkoituksessaan erittäin hyvin. Varsinkin metsänhoidon vaihtoehdosta saavutettiin enemmistön hyväksyntä (Puijo-seminaari muistio 2009).

2.6.4 Ohjausryhmä

Ohjausryhmän tehtäväksi jäi Kuopion kaupunginvaltuustolle esitettävän lopullisen suunnitelmavaihtoehdon valinta. Valinta perustui edellä kuvattujen osallistamismenetelmien kautta saatuun informaatioon. Ohjausryhmän tukena suunnitelmien vertailussa toimi myös ilmastonmuutoksen erilaisiin skenaarioihin perustuvat metsikön simulaatiot, joiden avulla pyrittiin selvittämään tulevaisuuden puulajisuhteita sekä myrsky-, hyönteis- ja sienituhojen todennäköisyyttä (Kajanus ym. 2009). Lopullisen hoito- ja käyttösuunnitelman valinnassa ei kuitenkaan käytetty numeerisia päätöstukimenetelmiä.

3 Menetelmät

3.1 Analyysin osallistamisen onnistumisesta

Suunnitteluprosessin analyysi käsittää vaiheet tavoitteiden asettelusta aina virallisen suunnitelmavaihtoehdon valintaan. Analyysi perustuu suunnitteluprosessin aikana tuotettuun dokumentaatioon kuten ohjausryhmän pöytäkirjoihin, kyselytuloksiin, seminaarivideoihin, sidosryhmähaastattelujen äänitteisiin sekä prosessin pohjalta kirjoitettuihin lehtijuttuihin. Taustatietona toimivat myös alueen puustotieto, erilaiset luontoselvitykset sekä Kuopion kaupungin metsänhoitaja Seppo Jauhiaisen haastattelumateriaali. Analyysissä tutkin osallistamisen onnistumista Tulerin ja Weblerin (1999) luomien kriteerien pohjalta sekä peilaan suunnitteluprosessia alalta julkaistuun kirjallisuuteen.

3.2 Kyselytutkimus

3.2.1 Kyselytutkimuksen toteutus

Koska suunnitteluprosessin oli tarkoitus pohjautua Kuopion asukkaiden ja aktiivisten toimijoiden näkemykseen Puijon metsistä, päätettiin myös osallisten mielipide suunnitteluprosessin onnistumisesta selvittää kyselytutkimuksella. Kysely pohjautui

analyysin tavoin Tulerin ja Weblerin (1999) hyvän osallistamisen kriteereihin. Tavoitteena oli selvittää, mitkä osa-alueet osallistamisprosessissa onnistuivat parhaiten ja mitkä kaipaavat kehittämistä. Samalla selvitettiin, erosivatko eri sidosryhmien näkemykset toisistaan ja ohjausryhmän jäsenten näkemyksestä.

Kysely suunnattiin kaikille osallistamisprosessissa mukana olleille sidosryhmien jäsenille sekä ohjausryhmälle. Kaikkiaan kysely lähetettiin 49 henkilölle. Mukana oli 15 ohjausryhmän, 8 luonto- ja kulttuuriryhmän, 7 matkailun, 8 erityisneurojen ja asukkaiden sekä 11 urheilun ja liikunnan jäsentä. Vastauksia kyselyyn saatiin yhteensä 14 kappaletta eli vastausprosentti oli 28,6. Virheellisiä vastauksia ei tullut lainkaan, mutta yksi vastaus jouduttiin poistamaan vastaajan lähetettyä saman vastauspatterin kahteen kertaan. Kysely pohjautui Q-menetelmään (Stephenson 1953) ja se toteutettiin internetpohjaisella Q-Assessor ohjelmalla (Q-Assessor). Internetpohjaiseen kyselyyn päädyttiin, koska se oli kustannustehokas tapa tavoittaa kohdehenkilöt. Kyselyohjelman avulla pystyttiin myös välttämään väärin täytetyt vastauslomakkeet, jotka ovat melko yleisiä Q-menetelmällä suoritetuissa kyselyissä (Saarinen ym. 2009).

Kysely koostui 35 näytteestä, tässä tutkimuksessa väittämästä, jotka kunkin vastaajan tuli arvottaa oman näkemyksensä mukaan. Arvottaminen tuli tehdä seitsemänportaisella asteikolla ennalta määrätyn jakauman mukaisesti. Jokaista kriteeriä kohden oli 5 väittämää. Väittämät olivat luotu suunnitteluprosessin materiaalin perusteella ja ne noudattelivat vastaavanlaisissa tutkimuksissa käytettyjä teemoja (Tuler & Webler 1999). Kysymyspatterin lisäksi vastaajalta kysyttiin 7 tarkentavaa kysymystä suunnitteluprosessin onnistumisesta ja vastaajan osallistumisaktiivisuudesta yleisötilaisuuksiin. Kyselytutkimuksen tulokset analysoitiin PQ-method -ohjelmalla käyttäen Varimax rotaatiota (PQ-manual). Analyysin tuloksena saatiin näkökulmaryhmät, jotka kuvastivat osallistavan suunnitteluprosessin onnistumista ja suunnitelman lopputulosta.

Q-menetelmästä johdettujen näkökulmaryhmien pisteiden kriteerikohtaisia summia tarkastelemalla selvitettiin, mitkä osallistamisen osa-alueet olivat onnistuneet parhaiten ja mitkä huonoiten. Tämä tapahtui summaamalla kunkin näkökulmaryhmän kriteerikohtaisten väittämien alkuperäiselle arvottamisasteikolle skaalatut (-3 – 3) pisteet yhteen. Yhteenlasku suoritettiin kaikille seitsemälle kriteerille. Suurimmat

pisteet saanut kriteeri tarkoitti parhaiten onnistunutta osallistamisen osa-aluetta ja päinvastoin.

3.2.2 Q-Menetelmä

Q-menetelmä on William Stephensonin kehittämä menetelmä ihmisten subjektiivisten näkökulmien systemaattiseen tutkimiseen koskien tiettyä aihealuetta (Stephenson 1953). Q-menetelmää on käytetty laajasti yhteiskunnallisessa tutkimuksessa, koska se yhdistää kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen vahvuudet (Brown 1991). Menetelmä ei vaadi suurta otoskokoa, koska tarkasti rajatusta aihealueesta voi nousta esille vain rajallinen määrä näkökulmia. Toisaalta aineistolle voidaan suorittaa tilastollisia analyysejä, koska Q-menetelmässä korrelaatiota haetaan ihmisten, ei testien joukosta (McKeown & Thomas 1988). Tämän vuoksi menetelmä soveltui hyvin tähänkin tutkimukseen. Menetelmää on sovelluttu myös metsätieteisiin liittyvässä tutkimuksessa ympäri maailmaa (Saarinen ym. 2009, Tulet & Webler 1999).

Q-menetelmässä ryhmälle ihmisiä esitetään joukko näytteitä liittyen johonkin tarkkaan rajattuun ilmiöön (McKeown & Thomas 1988). Ihmisten tulee arvottaa nämä näytteet annetulla asteikolla ennalta määrätyn jakauman mukaisesti. Yleensä jakauma noudattelee litteän normaalijakauman muotoa ja on symmetrinen kummankin päänsuhteen. Kuvassa 2 on kuvattuna tutkimuksessa käytetty arvottamisasteikko. Arvottamisessa ihmiset joutuvat punnitsemaan näytteiden välisiä tärkeyksiä arvottamisasteikon muodosta johtuen. Esimerkiksi täydet kolme pistettä voi antaa vain kolmelle väittämälle jne. Tästä arvottamisesta lopulta muodostuu vastaajan subjektiivinen näkemys kyseisestä ilmiöstä (Brown 1991).

-3	-2	-1	0	1	2	3
-3	-2	-1	0	1	2	3
-3	-2	-1	0	1	2	3
	-2	-1	0	1	2	
	-2	-1	0	1	2	
		-1	0	1		
			0			

Kuva 2. Q-menetelmässä käytetty seitsemänportainen arvottamistaulukko. Kyselyn väittämät tulee sijoittaa kyseiseen taulukkoon niin, että jokainen ruutu tulee käytettyä kerran.

Vastausten perusteella muodostetaan korrelaatiomatriisi, joka toimii faktoroinnin perustana (McKeown & Thomas 1988). Brownin (1993) mukaan itse faktorointi tapahtuu käänteisesti normaaliin verrattuna. Q-menetelmässä pienelle määrälle ihmisiä suoritetaan suuri määrä testejä, kun normaalisti suurelle määrälle ihmisiä on suoritettu pieni määrä testejä. Faktoroinnissa siis pyritään löytämään korrelaatio ihmisten, ei testien väliltä. Faktoroinnin tuloksena on joukko näkökulmaryhmiä, joiden sisäinen vaihtelu on mahdollisimman pieni ja ryhmien välinen vaihtelu suuri. Faktoroinnin apuna voidaan käyttää joko manuaalista rotaatiota tai automaattista varimax -menetelmää, joka maksimoi faktoreiden välisen varianssin (McKeown & Thomas 1988).

Muodostettuihin näkökulmaryhmiin kuuluville ihmiselle voidaan määrittää faktorilataus, joka kertoo, kuinka voimakkaasti kyseisen ihmisen näkökulma korreloi tietyn näkökulmaryhmän kanssa (Addams & Proops 2000). Myös näkökulmaryhmien sisäiset pistekeskisarvot voidaan laskea kullekin näytteelle ryhmän jäsenien painotettujen faktorilatausten perusteella. Painot määräytyvät sen mukaan, kuinka voimakkaasti kyseinen ihminen latautuu faktorille. Faktoreille lasketut pistekeskisarvot voidaan skaalata takaisin Q-menetelmässä alun perin käytetylle arvottamisasteikolle, jolloin tulosten vertailu helpottuu (McKeown & Thomas 1988).

4 Tulokset

4.1 Osallistamisen onnistuminen kriteerien suhteen

4.1.1 Mahdollisuus osallistua prosessiin/tiedottaminen

Suunnitteluprosessin osallistamismenetelmät antoivat erittäin hyvät vaikuttamismahdollisuudet kuopiolaisille. Postikyselyn avulla tavoitettiin niin sanottu hiljainen enemmistö, jonka mielipiteestä suunnittelijat olivat erityisen kiinnostuneita. Myös muut halukkaat pääsivät osallistumaan kyselyihin Kuopion kirjastoissa sekä internetissä. Myös kouluikäisille lapsille järjestettiin kysely, mutta tuloksista voitiin päätellä, ettei heillä ollut vielä riittävästi näkemystä metsänhoidollisiin kysymyksiin liittyen. Kyselyissä kuopiolaiset pääsivät asettamaan suunnittelulle tavoitteita sekä valitsemaan mielestään parasta vaihtoehtoa suunnitelmista. Ensimmäinen kysely sisälsi paljon avoimia vastauksia, jolloin asukkaat pystyivät ilmaisemaan avoimemmin tavoitteensa Puijon hoidolle (Hytönen 2000). Toisaalta kysely painottui hyvin paljon Puijon käyttöön, mikä saattoi haitata vastaajia, jotka olisivat olleet kiinnostuneempia metsänhoidollisista asioista. Nyt suunnittelijoiden vastuulle jäi päättää, miten Puijon metsänhoito sovitetaan alueen käyttötavoitteisiin. Kyselyistä tiedotettiin paikallisissa lehdissä sekä Puijon suunnittelutyöstä kertovilla internetsivuilla. Suunnitteluhankkeen tiedottaminen hoidettiin jokaisen vaiheen osalta erittäin hyvin. Puijon alueen tärkeydestä kertoo myös se, että media oli hyvin kiinnostunut suunnitteluhankkeesta. Puijoon liittyviä artikkeleita, kolumneja tai yleisönosastonkirjoituksia julkaistiin yhteensä yli 40 kappaletta suunnitteluprojektin aikana.

Vaikka tiedottaminen oli hoidettu hyvin, jäi kyselyiden vastausprosentit melko heikoiksi. Varsinkin toisen kyselyn osalta tulokset olisivat voineet olla paremmat. Osa syy vastausprosenttiin saattoi olla kyselyn luonne. Kyselyssä vastaajan tuli tutustua moneen eri suunnitelmavaihtoehtoon pystyäkseen vastaamaan kysymyksiin. Liian pitkiksi tai työläiksi koetuissa kyselyissä vastausprosentit ovat jääneet usein lyhyitä kyselyitä alhaisemmiksi (Kangas ym. 2008). Toisaalta Satterfieldin ja Gregoryyn (1998) mukaan vastaajien on helpompi vastata konkreettisiin suunnitelmavaihtoehtoihin

perustuviin kyselyihin, koska vastaajat osaavat asettaa itsensä oikeaan asiayhteyteen kommentoidessaan suunnitelmia. Tämän olisi luullut lisäävän vastausprosenttia.

Osallisryhmissä oli edustettuina kaikki Puijon aktiivitoimijat. Keskustelutilaisuuksissa ei noussut esille toimijoita, joita olisi pitänyt myös osallistaa hankkeeseen. Myös ohjausryhmän jäsenet olivat melko kattavasti valittu. Metlan asiantuntijoiden lisääminen ohjausryhmään toi hyvin ulkopuolista näkökulmaa suunnitteluprosessiin. Hankkeessa järjestettyihin Puijo-seminaareihin kutsuttiin vain osallisryhmät. Tämä tarkoitti sitä, ettei kaikilla halukkailla ollut mahdollisuutta päästä asettamaan suunnittelun lopullisia tavoitteita. Toisaalta heillä oli mahdollisuus osallistua kumpaankin kyselytutkimukseen. Seppo Jauhiaisen mukaan avoin tilaisuus olisi saattanut kerätä niin paljon väkeä, ettei tilaisuuden läpivieminen olisi ollut mahdollista. Seminaarien lopullinen osallistujamäärä oli juuri sopiva konsultin järjestämiä ryhmätöitä ajatellen.

4.1.2 Vaikutusmahdollisuudet prosessiin ja sen tuloksiin

Puijon suunnitteluprosessissa osallistaminen aloitettiin heti hankkeen alussa tavoitteiden kartoituksella. Sipilän ja Tyrväisen (2005) mukaan tällöin osallisilla on paras mahdollisuus vaikuttaa suunnitelman lopputulokseen. Myös osalliset kokevat juuri metsänhoidon tavoitteiden asettamisen tärkeäksi. Osalliset pääsivät myös kommentoimaan suunnitelmavaihtoehtoja ja antamaan palautetta, mikäli heidän mielipiteitään ei ollut huomioitu suunnitelmissa. Varsinainen päätäntävalta säilytettiin kuitenkin ohjausryhmällä. Sidosryhmien edustajia ei päätetty ottaa mukaan ohjausryhmään, koska se oli yleinen linja kaupungin päätöksenteossa. Lisäksi se olisi vaatinut sidosryhmien välisten vaikutusmahdollisuuksien puntarointia. Mukanaolo olisi kuitenkin voinut lisätä sidosryhmien sitoutumista suunnitelmaan.

Sidosryhmien keskustelut päätettiin toteuttaa eriytetysti. Tämä takasi kaikille ryhmille tasapuoliset mahdollisuudet ilmaista mielipiteensä. Menetelmän etuna on se, että ryhmän mielipiteet tulevat tasapuolisesti esille ja jokainen ryhmä saa keskustella heitä koskevista asioista. Menetelmän haittana voidaan kuitenkin pitää argumentoinnin puutetta. Vastakkaiset mielipiteet johtavat yleensä parempaan keskusteluun aiheesta ja asiat tulevat käytyä läpi paremmin (Tikkanen 2003).

Koska lopullinen päätösvalta oli ohjausryhmällä, on vaikea sanoa, tulivatko mielipiteet huomioitua tasapuolisesti päätöksessä. Päätöstukimenetelmiä käyttämällä oltaisi voitu osoittaa, millaiset painoarvot kukin sidosryhmä sai (Kangas ym. 2008). Alkuperäisen suunnitelman mukaan ohjausryhmän tuli valita Puijon suunnitteluprosessille tavoitteet ja niiden toteutumista kuvaavat konkreettiset kriteerit. Tavoitteenasettelu jäi kuitenkin hyvin pienelle huomiolle. Puijo-seminaarissa kaikkien sidosryhmien tavoitteet kirjattiin tilaisuudessa luotuun visioon, mutta niitä olisi voitu muokata konkreettisempaan muotoon. Konkreettiset ja kaikkien tahojen hyväksymät tavoitteet olisivat helpottaneet suunnitelmavaihtoehtojen ja niiden vertailussa käytettävien kriteerien luomista. Tarkemmalla tavoitteiden asettelulla myös osallisille olisi käynyt aikaisessa vaiheessa selväksi, mitkä tavoitteista saattavat olla ristiriidassa toistensa kanssa.

Harjun (1988) luoman lukituksen mukaan osallistamisprosessista voidaan tunnistaa kaksi eri tasoa. Lähtötiedon keruussa käytetyt kyselyt edustavat ”kaksisuuntaista informaation vaihtoa”. Tällä tasolla suurella yleisöllä on mahdollisuus kertoa mielipiteensä, mutta suunnittelija päättää, kuinka tietoa käytetään. Toinen tunnistettava taso on ”vuorovaikutussuunnittelu”. Tätä tasoa edustavat sidosryhmien keskustelutilaisuudet ja Puijo-seminaarit. Vuorovaikutussuunnittelussa ryhmät kokoontuvat organisoituneina useita kertoja suunnitteluprosessin aikana ja pyrkivät sitä kautta luomaan kehityskohteita ja ymmärtämään toistensa näkemyksiä. Päätösvalta säilyy kuitenkin suunnittelijalla.

4.1.3 Osallistamistilaisuuksien käytännön järjestelyt

Metlan laatima prosessikuvaus tuki hyvin ohjausryhmän ja konsultin työtä läpi projektin. Prosessikuvausta noudatettiin hyvin tarkasti suunnittelutyön edetessä. Alkuperäiseen suunnitelmaan lisättiin konsultin ehdotuksesta toinen kyselytutkimus vaihtoehtojen vertailemiseksi. Tällä pyrittiin lisäämään kuopiolaisten osallistumismahdollisuuksia.

Suunnitelma valmistui vain kaksi viikkoa aikataulua jäljessä. Osasyys aikataulussa pysymiseen oli se, että osallisia kuultiin jo tavoitteiden kartoittamisvaiheessa. Tällöin

suunnitelmavaihtoehdot pystyttiin luomaan tavoitteiden mukaisiksi ja niiden muokkaustarve suunnittelun loppuvaiheessa oli vähäistä (Mikkonen ym. 2008). Projektin onnistuminen ja aikataulussa pysyminen vaativat huolellista suunnittelua etukäteen (Muther & Nadler 2011). Suunnitteluprojektin kesto laajasta osallistamisesta huolimatta saatiin pidettynä kohtuullisen lyhyenä. Sipilän ja Tyrväisen (2005) mukaan suunnittelijat kokevat laajat osallistamisprosessit aikaa vieviksi ja raskaiksi. Sama pätee myös osallisiin. Suunnitteluprosessin venyessä liian pitkäksi, saattaa ihmisten osallistumishalukkuus kärsiä.

Kyselytutkimusten lisäksi sidosryhmät osallistuivat yhteensä neljään tapaamiseen. Näistä kaksi oli ryhmäkeskusteluja ja kaksi Puijo-seminaareja. Keskustelutilaisuuksissa käytetyt karttatehtävät auttoivat osallisia ilmaisemaan, millaista metsää he Puijolla haluaisivat tulevaisuudessa nähdä. Tämä oli tarpeen, koska usein käyttäjiltä tuleva palaute on paikkaan sidottua ja he puhuvat mieluummin tavoitteista kuin yksittäisistä metsänhoitomenetelmistä (Sipilä & Tyrväinen 2005). Keskusteluissa oltaisi voitu keskittyä kuitenkin enemmän metsänhoidon teemoihin. Varsinkin toinen keskustelutilaisuus jäi sisällöltään köyhäksi. Sidoryhmät toistivat pitkälle samoja asioita, mitä edellisessä tapaamisessa. Tämä on huomattu myös muissa tutkimuksissa (Saarikoski ym. 2010). Keskustelutilaisuuksissa suunnittelijoilla on vastuu ohjata keskustelua aiheisiin, joita ei vielä ole käsitelty. Myös toisen keskustelutilaisuuden osallistujamäärä jäi ensimmäistä tilaisuutta pienemmäksi osassa ryhmistä. Tämä voi selittyä osallisten väsymisellä osallistamisprosessiin. Osallistamistilaisuuksien määrän kasvaessa prosessi voi käydä liian raskaaksi osallisille (Saarikoski ym. 2010). Puijon hankkeessa tuskin oli kyse tästä, vaan tilaisuuden huono ajankohta voi selittää osallistujakadon.

Puijo-seminaarien osallistumisprosentti oli hyvä, yli 70 %. Tilaisuudessa tehdyt harjoitukset yhdistivät hyvin eri sidosryhmien jäsenet ja synnyttivät rakentavaa keskustelua. Ensimmäisessä tilaisuudessa luotu Puijo-visio syntyi ryhmien yhteistyönä, johon jokainen sidoryhmä sai oman näkemyksensä mukaan. Tämä auttoi osallisia sitoutumaan prosessiin, mutta asetti suunnittelijoille suuren haasteen luoda suunnitelma, joka sisältäisi kaikki vision tavoitteet. Toisen seminaarin tuloksena saatiin hyvin yksimielinen päätös Puijon metsänhoitovaihtoehdosta. Suunnitelmavaihtoehdojen

punnitseminen kriteerien suhteen auttoi myös osallisia ymmärtämään suunnitelmien haittavaikutuksia.

Kaiken kaikkiaan osallistamisprosessin yhdisti hyvin erilaisten osallistamismenetelmien hyviä puolia. Kyselytutkimukset tarjosivat taustatietoa suuren yleisön näkemyksistä strukturoidussa muodossa. Ryhmäkeskusteluissa palautetta pystyi antamaan joko vapaan sanan muodossa tai paikkaan sidottuna. Puijo-seminaarit taas kokosivat osalliset yhteen, jolloin osalliset pääsivät kuulemaan muiden sidosryhmien näkökulmia.

4.1.4 Osallisten huomioiminen prosessissa

Osallistamisen eriyttäminen ryhmäkeskusteluihin ja Puijo-seminariin takasivat sidosryhmille tasavertaiset vaikuttamismahdollisuudet. Myös ryhmien sisällä henkilöt saivat ilmaista mielipiteitään vapaasti. Puijo-seminaarin jaetuissa ryhmissä ei syntynyt konflikteja, vaikka näkökulmat olivatkin eriäviä. Ryhmätöiden vetäjät pitivät huolen, että kaikki pääsivät vaikuttamaan ryhmän yhteiseen näkemykseen. On kuitenkin selvää, että tuloksena oli kompromissi, sillä konsensukseen pääseminen on hyvin vaikeaa, kun ryhmien ajamat tavoitteet ovat osaksi ristiriidassa keskenään. Puijon tapauksessa Luonto ja kulttuuri -ryhmän näkemykset olivat voimakkaasti muista sidosryhmistä poikkeavat. Luontoyhdistysten edustajille Puijon suojeleminen oli päätavoite kun muut ryhmät kannattivat pienimuotoista hoitoa.

Loppuraporttiin on liitetty kävijätutkimuksen tärkeimmät tulokset. Näillä tuloksilla perustellaan lopullisen suunnitelma valintaa. Tuloksista käy myös ilmi, mitä asioita on eniten vastustettu. Eriävien mielipiteiden julkaisu antaa suunnitelmalle läpinäkyvyyttä ja osoittaa vastustajillekin, että heitä on kuultu (Kurttila ym. 2009). Kun osallisten vaikutusmahdollisuudet kerrotaan heti prosessin alussa, heille ei pääse syntymään ylioptimistista kuvaa vaikutusmahdollisuuksistaan, mikä Sipilän ja Tyrväisen (2005) mukaan on yleinen ongelma kuntien osallistamisprosesseissa. Puijon suunnitteluprosessissa osallisille kerrottiin heidän vaikutusmahdollisuuksista ensimmäisessä ryhmäkeskustelussa. Suunnittelijat olisivat kuitenkin voineet tuoda selvemmin esille osallisryhmien eriävät mielipiteet heti suunnittelun alussa. Luonto ja kulttuuri -ryhmä tosin ilmaisi oman mielipiteensä suunnitelmasta vasta aivan prosessin

loppuvaiheissa, mikä osaltaan vaikeutti suunnittelijoiden työtä. Metsänhoitoa koskevien risteävien näkemysten takia kompromissiratkaisun tärkeyttä suunnittelussa olisi voitu painottaa enemmän.

4.1.5 Informaation saatavuus

Osa suunnitteluun käytetystä materiaalista, kuten uhan alaisten lajien esiintymiskartat oli luokiteltu salaisiksi väärinkäytösten ehkäisemiseksi. Tämä rajoitti hieman informaation jakamista osallisille. Ohjausryhmä päätti myös olla käyttämättä inventoinnin pohjalta laadittua kuviokohtaista metsäsuunnitelmaa sidosryhmäyhteistyössä. Seppo Jauhiaisen mukaan suunnitelman käyttäminen olisi voinut viedä keskustelun pois strategisesta hoitosuunnitelmasta osallisten keskittyessä kuviokohtaisen suunnitelman kommentointiin.

Informaation saatavuutta rajoitti jonkin verran se, että suunnitelmavaihtoehdoissa päätettiin tarkastella vain vaiheittaista uudistamista pienaukoin. Menetelmä sai selkeästi eniten kannatusta uudistusmenetelmänä, mutta yksipuolinen tarkastelu tarkoitti sitä, että metsänhoitomenetelmistä tietämättömät sidosryhmien edustajat eivät päässeet kuulemaan kaikkia mahdollisia hakkuuvaihtoehtoja. Noin 80 % kyselytutkimukseen vastanneista halusi, että Puijon metsiä hoidetaan harvennushakkuin. Tämän perusteella yhdeksi hoidon vaihtoehdoksi olisi voitu valita myös poimintahakkuu. Vaiheittaisesta uudistamisesta poikkeavat vaihtoehdot olisivat herättäneet keskustelun erilaisista hakkuumenetelmistä, vaikka niitä ei olisi pidettykään varteenotettavina vaihtoehtoina. Puijon kokoisella suunnittelualueella metsän rakenteessa on paljon vaihtelua, eikä samaa uudistamismenetelmää voida toteuttaa jokaisella kuviolla. Taajametsille tyypillisessä pienipiirteisessä metsänuudistamisessa menetelmiä joudutaan myös soveltamaan kohteen ominaisuuksien mukaan (Hamberg ym. 2012). Tämän vuoksi olisi ollut hyvä, että vaihtoehtoisia menetelmiä olisi tutkittu hieman tarkemmin. Nyt osallisille saattoi jäädä kuva, ettei kaikkia mahdollisuuksia hyödynnetty.

Ohjausryhmä ei käyttänyt suunnitelmavaihtoehdon valinnassa päätöstukimenetelmiä. Tämä on perusteltua siinä mielessä, että metsänuudistamisen vaihtoehdoista kevyt vaihtoehto sai hyvin voimakkaan kannatuksen osallisilta. Osallistamistilaisuuksissa

päätöstukimenetelmien käyttö olisi vaatinut sidosryhmien useampia kokoontumiskertoja, mutta ohjausryhmällä olisi ollut tarpeeksi tietämystä ja kokoontumiskertoja päätöstukimenetelmien hyödyntämiseksi (Hytönen ym. 2009). Päätöstukimenetelmien käyttö tämän tyyppisessä ongelmassa olisi ollut suositeltavaa, koska ohjausryhmän tuli päätöksessään ottaa huomioon kunkin sidosryhmän mielipiteiden lisäksi suunnitelmien vertailun pohjaksi määritetyt kriteerit. Päätösongelman kasvaessa päätöksentekijän voi olla hankala mieltää vaihtoehtojen tehokkuutta eri kriteerien suhteen, mikä saattaa johtaa huonoon päätökseen (von Winterfeld & Edwards 1986). Hyötyteoriaan perustuvissa päätöstukimenetelmissä päätösongelma voidaan rakentaa parivertailujen avulla, jolloin kriteerien välisiä suhteita on helpompi käsitellä. Parivertailun avulla muodostetaan kriteereille painoarvot. Eri kriteerien painoarvojen väliset suhteet taas kertovat kriteerien välisestä korvaavuudesta (Kangas ym. 2008). Päätöstukimenetelmän avulla syntynyt päätös on myös helppo perustella osallisille, mikä lisää päätöksentekoprosessin läpinäkyvyyttä (Tikkanen ym. 2009).

Päätöstukimenetelmistä on luotu käyttäjäystävällisiä käyttöliittymiä, joista Mesta-ohjelmisto on yksi käytetyimmistä. Siinä suunnitelmavaihtoehtoja vertaillaan kriteerien suhteen muuttamalla kriteerikohtaisia hyväksymisrajoja (Hiltunen ym. 2009). Hiltusen ym. (2009) mukaan Mesta soveltuu juuri strategiseen suunnitteluun sen pienen vaihtoehtomäärän vuoksi. Puijon tapauksessa Mesta-ohjelman käyttö olisi kuitenkin vaatinut kriteerien tarkempaa määrittämistä, sillä ohjelman toimiminen edellyttää numeerisessa muodossa kuvattavia kriteereitä. Puijon suunnitteluprosessissa puustotietoa lukuun ottamatta kriteerien ilmentymät olivat kuvattu sanallisesti. Osalle kriteereistä, kuten maisemalle ja luonnon monimuotoisuudelle olisi ollut hyvin vaikea kehittää numeerisia muuttujia. Kriteerien määrittämisen vaikeudesta huolimatta ohjausryhmällä olisi ollut selvä näyttö, miten kunkin sidosryhmän tavoitteet olivat huomioitu, eikä osallisille olisi jäänyt epäselväksi lopulliseen päätökseen vaikuttaneet tekijät.

Lopullisessa suunnitelmaraportissa oli kuvattuna kaikkien suunnitelmavaihtoehtojen vaikutukset Puijoon. Hakkuiden vaikutukset metsiin oli kuvattu suullisesti ja havainnekuvin. Tämä oli hyvä lisä ihmisille, jotka eivät ole perillä kuutiotilavuuksista ja runkoluvuista. Puijosta oli tarkoitus luoda myös virtuaalimalli, jolla hakkuiden

vaikutusta olisi demonstroitu osallisille. Mallin luomisessa oli kuitenkin teknisiä ongelmia, eikä sitä pystytty käyttämään suunnittelussa. Tämä osaltaan saattoi vaikeuttaa hakkuiden vaikutusten arviointi Puijon visuaaliseen ilmeeseen

4.1.6 Informaation pätevyys

Puijo-seminaareissa käytetyt ryhmätyöt ja suunnitelmavaihtoehtojen arvottamiset eri kriteerien suhteen näyttivät sujuneen hyvin. Seminaarien vetäjät tarjosivat ohjausta ryhmätöiden teossa, mikä auttoi ryhmäläisiä ymmärtämään tehtävien tarkoituksen. Menetelmät oli valittu tilaisuuksien keston ja sidosryhmien metsänhoidolliseen tietotaitoon nähden sopiviksi.

Tavoitteiden kartoituksessa pääpaino oli Puijon käytön tutkimuksella. Tarkoituksena oli johtaa metsänhoidon malli alueen käyttöön sopivaksi. Menetelmään päädyttiin, koska monelle vastaajalle metsänhoidon kysymykset ovat vieraita ja heillä on enemmän kiinnostusta Puijon käyttöä kohtaan. Kuten ryhmäkeskusteluistakin kävi ilmi, hoitomenetelmällä ei välttämättä ole väliä vastaajalle, kunhan lopputulos on miellyttävä. Suunnitelmasta ei kuitenkaan käy selvästi ilmi, onko Puijon käyttöön liittyvistä mielipiteistä pystytty johtamaan metsänhoidollisia tavoitteita. Tämän seurauksena erilliset suunnitelmat Puijon hoidolle ja käytölle jäivät hieman irrallisiksi toisistaan. Toisessa Puijo-seminaarissa valittiin yksimielisesti hoitotavaksi kevyt vaihtoehto vaiheittaisesta uudistamisesta. Sen tarkemmasta sisällöstä ja käytännön soveltamisesta olisi kuitenkin voitu keskustella enemmän. Keskusteluja oltaisi voitu käydä esimerkiksi siitä, millaista vaiheittaisen uudistamisen tulisi olla tiettyyn käyttötarkoitukseen suunnitellulla alueella.

Lopullisen suunnitelman valitsemiseksi ohjausryhmä suoritti vaihtoehtojen pohjalta vaikutustenarvioinnit. Arvioinneissa oli huomioitu hyvin muutokset ilmastossa pitkällä aikavälillä. Ilmastonmuutoksen huomioonlisisä vaikutustenarvioinnissa olisi voitu kiinnittää huomiota valitun hakkuutavan mahdollisiin riskeihin. Pienaukkohakkuu on suhteellisen uusi metsänhoitomenetelmä, eikä sen pitkän ajan häiriödynamiikasta ole paljoa tutkimustietoa (Valkonen 2010). Suunnitelmassa olisi voitu ottaa kantaa esimerkiksi valitun menetelmän myrskytuhoriskeihin sekä juurikäävän vaikutuksiin,

sillä suurin osa suunnittelualueesta on vanhaa kuusikkoa, jossa ajan myötä lahoriski kasvaa. Nyt arvioinneissa pitäydettiin yleisemmällä tasolla.

4.1.7 Osallisten välinen yhteisymmärrys

Sidosryhmien välinen yhteistyö suunnitteluprosessissa toimi hyvin viimeiseen Puijo-seminaariin saakka. Lopullisen suunnitelman lähdettyä kunnalliseen päätöksentekoon liittyvälle lausuntokierrokselle sanoutuivat luontojärjestöt irti suunnitelmasta. Tämä oli yllätys suunnittelijoille, sillä viimeisessä seminaarissa tällaisesta käyttäytymisestä ei ollut olemassa minkäänlaisia viitteitä. Viimeistä Puijo-seminaaria ei taltioitu nauhalle, joten analyysi tältä osin perustuu metsänhoitaja Seppo Jauhiaisen haastatteluun sekä konsultin laatimaan muistioon seminaarista. Luontojärjestöjen viimehetken perääntyminen suunnitelmasta saattaa johtua osaksi siitä, että heille oli muodostunut liian positiivinen kuva vaikutusmahdollisuuksistaan. Kun lopullinen suunnitelma ei sisältänyt heidän ajamia näkemyksiä, koettiin suunnitelmasta irtautuminen tarpeelliseksi. Yksi tekijä vaikutusmahdollisuuksien yliarviointiin saattoi olla eriytetyt ryhmäkeskustelut, joissa toisten sidosryhmien mahdollisesti eriävien mielipiteiden puute antaa suunnittelutilanteesta todellisuutta yksinkertaisemman kuvan. Seminaarien ryhmätöissä olisi voitu tuoda enemmän esille mahdollisesti ristiriitaisia näkökulmia. Tämä olisi saanut sidosryhmät ymmärtämään suunnittelutilanteen vaikeuden ja ristiriitoihin oltaisi voitu etsiä kaikille sopivaa ratkaisua. Puijon osallistamisprosessissa suunnittelijat joutuivat erittäin vaikeaan tilanteeseen, koska luontojärjestöjen näkyvä palaute tuli vasta suunnitelman valmistuttua. Hyväkään osallistamisprosessi ei voi tuottaa haluttuja tuloksia, jos siihen osallistuvat tahot eivät ilmaise mielipidettään silloin kuin siihen annetaan mahdollisuus.

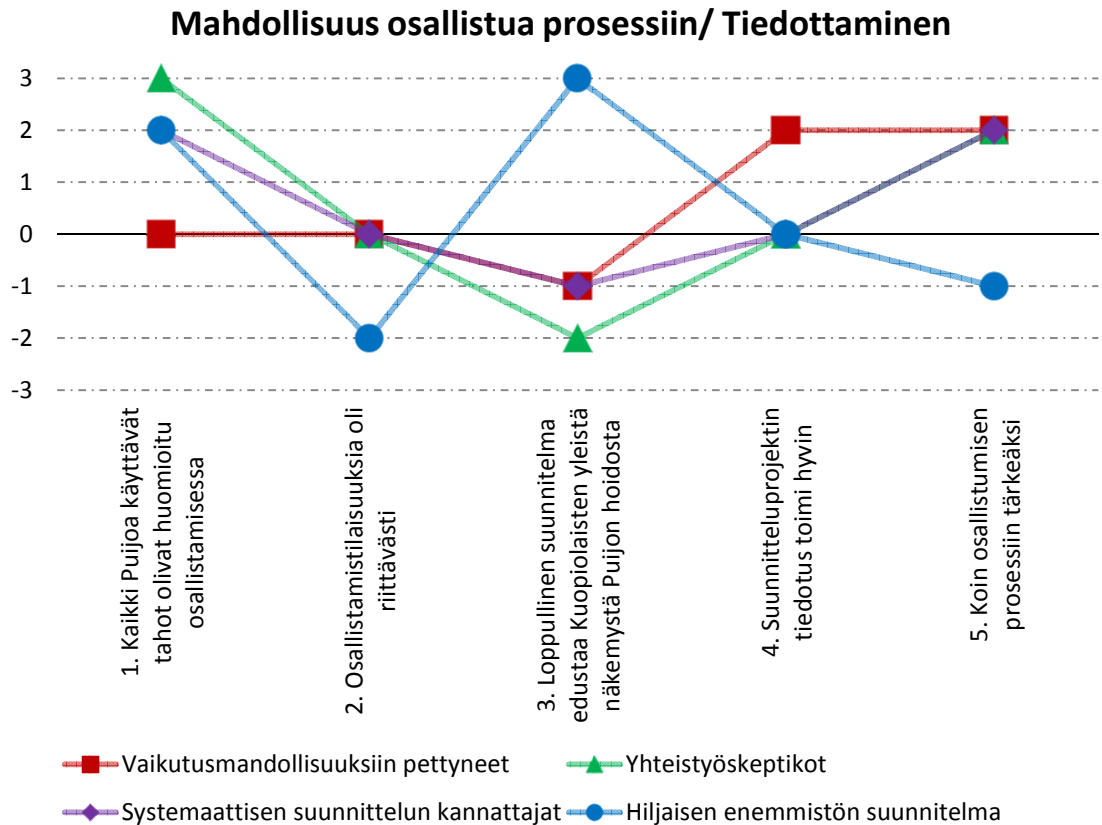
Muiden ryhmien osalta yhteistyö toimi hyvin läpi suunnitteluprosessin. Osallistamisen myötä yhteistyö on jatkunut myös suunnitteluprosessin päätyttyä. Puijon käytön suunnittelun aikana nousseiden ehdotusten läpiviemiseksi perustettiin mm. Puijo-suunnitelman täytäntöönpanoryhmä, jonka tehtävänä on kehitysehdotusten jatkosuunnittelu ja koordinointi. Tarkoituksena on myös pitää vuosittaisia sidosryhmä -seminaareja, joihin Puijon eri toimijat kokoontuisivat yhdessä kehittämään Puijoa. Myös ryhmien sisäinen yhteistyö lisääntyi suunnitteluprosessin myötä. Tästä hyvänä

esimerkkinä on matkailuyrittäjien yhteinen golfkenttähanke. Metsänhoitoon liittyvää yhteistyötä prosessi ei saanut aikaan, mutta suunnitelman mukaisten hakkuiden operatiivinen suunnittelu on päässyt käyntiin ja ensimmäiset maisematyöluvut ovat ympäristöviranomaisten käsittelyssä.

4.2 Kyselytutkimuksen tulokset

Faktoroinnin seurauksena kyselytutkimuksen aineistosta nousi esille neljä toisistaan eroavaa mielipideryhmää. Nämä ryhmät selittivät yhteensä 62 % tutkimusaineiston vaihtelusta. Ryhmät nimettiin sen mukaan, millainen näkemys heillä oli suunnitteluprosessista tai sen lopputuloksesta. Ryhmien nimet olivat seuraavat: *vaikutusmahdollisuuksiin pettyneet* (faktori 1), *yhteistyöskeptikot* (faktori 2), *systemaattisen suunnittelun kannattajat* (faktori 3) sekä *hiljaisen enemmistön suunnitelma* (faktori 4). Kuten ryhmien nimistä voidaan päätellä, kolmessa ryhmässä neljästä keskeisessä asemassa olivat suunnitteluprosessi ja käytännön järjestelyt. Vain yhden ryhmän vastauksissa korostui osallistamisen vaikutukset lopputulokseen ja lopullisen suunnitelman sisältö.

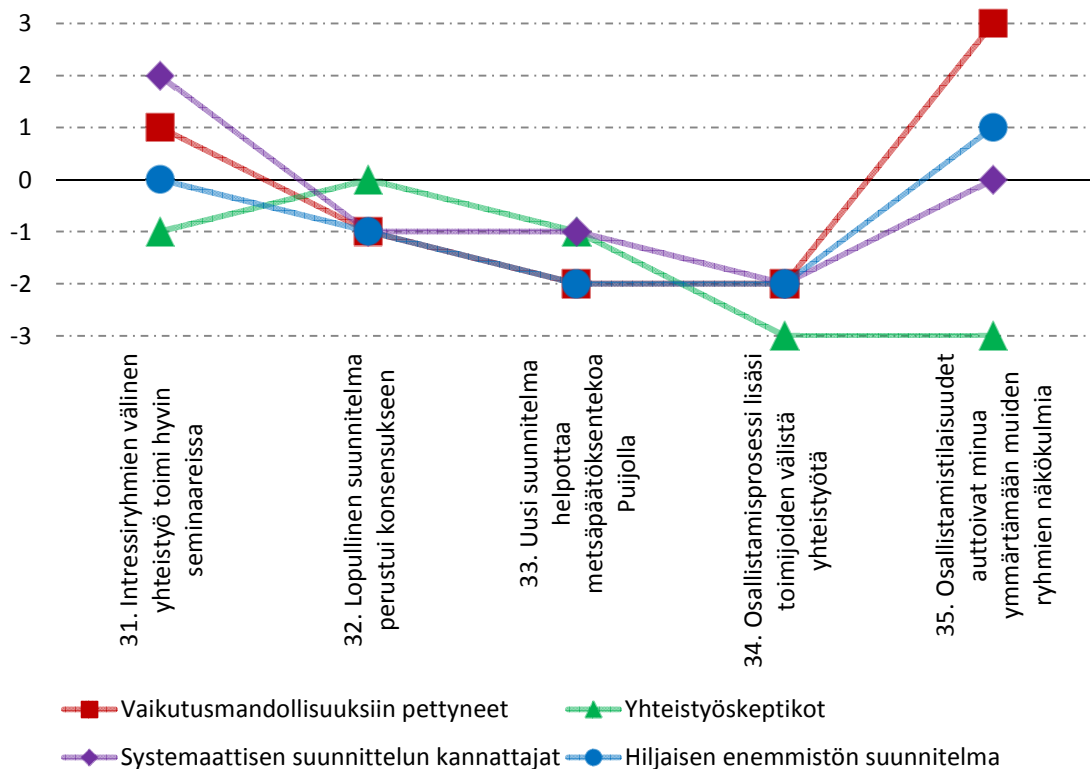
Kaikista ryhmistä löytyi yhtäläisyyksiä osallistumismahdollisuuksiin/tiedottamiseen (kuva 3) ja osallisten väliseen yhteisymmärrykseen liittyvissä kriteereissä. Ryhmät kokivat myös suunnitteluun osallistumisen tärkeäksi (väite 5, liite 1). Toisaalta tiedottamiseen ja osallistumistilaisuuksien määrään kaikilla ryhmillä oli hyvin neutraali kanta (väitteet 2 ja 4).

Kuva 3. Näkökulmaryhmien pisteet osallistumismahdollisuuksiin ja tiedottamiseen liittyvien väittämien suhteen. Kokonaiset väittämät ovat kuvattuna liitteessä 1.

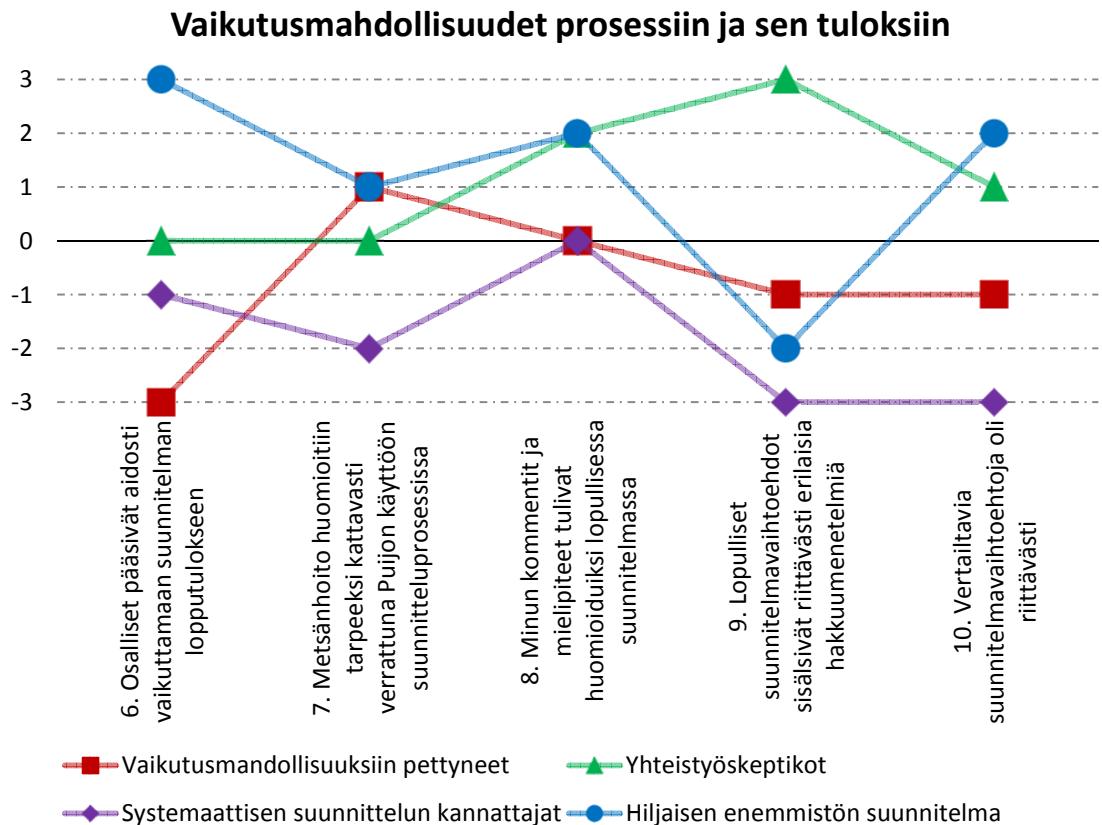
Tilastollisesti vähiten vaihtelua ryhmien välillä oli osallisten väliseen yhteisymmärrykseen (kuva 4) liittyvän kriteerin väittämissä. Kaikki ryhmät kokivat, ettei prosessi lisännyt toimijoiden välistä yhteistyötä (väite 34). Uuden suunnitelman ei myöskään nähty auttavan Puijon metsäpäättöksenteossa (väite 33) ja prosessin saavuttamasta konsensuksesta oltiin jokseenkin erimieltä (väite 32). Tämän kriteerin kohdalla ryhmiä jakoi voimakkaasti vain väite, joka käsitteli osallistamisen merkitystä toisten sidosryhmien näkökulmien ymmärtämisessä (väite 35). Varsinkin *Yhteistyöskeptikoiden* ja *vaikutusmahdollisuuksiinsa pettyneiden* näkökulmat erosivat tämän väittämän kohdalla merkittävästi toisistaan.

Osallisten välinen yhteisymmärrys

Kuva 4. Näkökulmaryhmien pisteet osallisten väliseen yhteisymmärrykseen liittyvien väittämien suhteen. Kokonaiset väittämät ovat kuvattuna liitteessä 1.

Ryhmien väliset näkökulmat poikkesivat toisistaan melko paljon kahta edellä mainittua kriteeriä lukuun ottamatta. Tilastollisesti eniten mielipiteitä jakoivat vaikutusmahdollisuuksia käsitelleen kriteerin väittämät (kuva 5). Varsinkin väittämät, jotka käsitelivät mahdollisuutta vaikuttaa suunnitelman lopputulokseen (väite 6) ja suunnitelmavaihtoehtojen sisältämien hakkuumenetelmien määrää, (väite 9) jakoivat voimakkaasti näkökulmaryhmien mielipiteitä. Myös osallisten saaman informaation saatavuuteen ja pätevyyteen liittyvien kriteerien väittämässä oli huomattavia eroja ryhmien välillä (väitteet 22 ja 26).

Kuva 5. Näkökulmaryhmien pisteet osallistamisprosessin vaikutusmahdollisuuksiin ja sen tuloksiin liittyvien väittämien suhteen. Kokonaiset väittämät ovat kuvattuna liitteessä 1.

Ryhmässä 1, ”*vaikutusmahdollisuuksiin pettyneet*”, oli monipuolisimmin edustettuina eri intressiryhmien edustajia. Ryhmään kuului jäseniä ohjausryhmästä, matkailu ja yrittäjät sekä urheilu ja liikunta -ryhmistä. Luonto ja kulttuuri -ryhmästä edustettuna oli kaksi jäsentä. Tämän ryhmän mielestä osallistamisprosessi auttoi paremmin ymmärtämään toisten ryhmien näkökulmia (väite 35). Ryhmän mielestä osallistamismenetelmät (väitteet 14,13) sekä käytännön järjestelyt (väitteet 12, 4) toimivat suunnitteluprosessissa hyvin. Erityisesti ryhmän vastauksissa korostui osallistamistilaisuuksien rakentava ilmapiiri (väitteet 20, 16). Ryhmä mielestä myös intressiryhmien välinen yhteistyö toimi melko hyvin Puijo-seminaareissa (väite 31). Suunnittelijat saivat kiitosta ryhmältä siitä, että metsänhoitomenetelmien visuaaliset ja ekologiset vaikutukset Puijon metsiin selitettiin riittävän selkeästi (väite 26).

Vaikka osallistamisprosessi koettiin ryhmässä melko onnistuneeksi, aidot vaikutusmahdollisuudet suunnitelman lopputulokseen nähtiin vähäisiksi (väite 6).

Ryhmän mielestä yleisestä linjasta eriaviä mielipiteistä ei kunnioitettu riittävästi (19), eikä osallistamisella kyetty ehkäisemään intressiryhmien välisiä konflikteja (väite 18). Suunnitelman sisältöön liittyvissä kysymyksissä ryhmä oli sitä mieltä, ettei projektin aikana kerättyä informaatiota hyödynnetty tarpeeksi tehokkaasti (väite 21). Ryhmän mielestä suunnittelussa ei myöskään kyetty yhdistämään Puijon hoitoa sen eri käyttömuotoihin toivotulla tavalla.

Ryhmä 1 erottui muista näkökulmaryhmistä siinä, että he kokivat osallistamisen auttaneen heitä ymmärtämään paremmin muiden ryhmien näkökulmia, myös tilaisuuksien ilmapiiri koettiin rakentavaksi. Tämä ryhmä oli ainoa, jonka mielestä tiedotus suunnittelutyöstä toimi prosessissa hyvin. Vaikuttamismahdollisuuksista suunnitelman lopputulokseen ryhmällä oli selvästi muita ryhmiä voimakkaampi kanta. Hyvän osallistamisen kriteerien suhteen tarkasteltuna osallistamisen käytännön järjestelyt -osa-alue sai ryhmältä parhaat pisteet, 6 pistettä. Eniten kehitettävää jäi Informaation saatavuus -osa-alueelle, jonka yhteenlaskettu pistemäärä oli -5.

Ryhmään 2, ”yhteistyöskeptikot”, kuului asukkaiden ja erityisryhmien, matkailun ja yrittäjien sekä ohjausryhmän edustaja. Ryhmän näkökulmassa korostui osallistamisprosessin tärkeys osana Puijon hoito- ja käyttösuunnitelman laadintaa (väite 30). Ryhmän mielestä osallistaminen oli toteutettu riittävän laajasti ja ryhmän jäsenet tunsivat osallistumisen suunnitteluun tärkeäksi (väitteet 1,5). Tämä ryhmä koki, että heidän mielipiteet myös huomioitiin lopullisessa suunnitelmassa (väite 8). Edellisen ryhmän tapaan, metsänhoitomenetelmien vaikutus Puijossa selitettiin hyvin ja ryhmän mielestä suunnitelmavaihtoehdot sisälsivät riittävästi erilaisia hakkuumenetelmiä (väite 9).

Kuten ryhmän nimestäkin voidaan päätellä, ryhmä ei katsonut osallistamisen toimineen sille odotetulla tavalla, vaikka käytännön toteutus koettiin melko onnistuneeksi. Ryhmän mielestä suunnitteluprosessi ei lisännyt toimijoiden välistä yhteistyötä (väite 34). Myös osallistamismenettelyjen toimivuutta mahdollisten konfliktien ehkäisemisessä epäiltiin muita ryhmiä enemmän (väite 18). Vaikka ryhmä koki, että heidän mielipiteet huomioitiin lopputuloksessa ja kaikkia alueen käyttäjiä oli kuultu suunnittelun yhteydessä, lopullisen suunnitelman ei nähty edustavan kuopiolaisten mielipidettä Puijosta (väite 3). Suunnittelun lopputulokseen liittyen myös

yhteistyöskeptikot kokivat, ettei kerättyä informaatiota hyödynnetty tarpeeksi suunnittelutyössä ja lopullinen suunnitelma miellettiin epäselväksi (väite 29).

Yhteistyöskeptikoiden ryhmä oli ainoa, jonka mielestä suunnitelmavaihtoehdot sisälsivät riittävästi erilaisia hakkuumenetelmiä. Ryhmän kanta erosi muista ryhmistä myös osallistamistilaisuuksissa käytetyiden menetelmien suhteen. Ryhmän mielestä ne olivat melko vaikeasti ymmärrettäviä, eivätkä edesauttaneet keskustelua eri intressiryhmien välillä (väite 14). Keskustelun puutteen vuoksi myös toisten ryhmien näkökulmat tulivat ryhmän mielestä huonosti esille, eikä prosessi sen vuoksi lisännyt ymmärrystä muita ryhmiä kohtaan. Hyvän osallistamisen kriteerien suhteen osallisten välinen yhteisymmärrys sai huonoimmat pisteet ryhmältä, -8 pistettä. Parhaiten ryhmän mielestä oli onnistuttu suunnitteluprosessin vaikutusmahdollisuuksien osa-alueella. Tämä kriteeri sai 6 pistettä.

Ryhmä 3, *systemaattisen suunnittelun kannattajat*, koostui kolmesta ohjausryhmään kuuluneesta jäsenestä. Tämän ryhmän näkökulmassa korostui osallistamisen merkitys ja suunnittelutyön toteutus sille laaditus suunnitelman mukaisesti. Ryhmän mielestä osallistaminen oli erittäin tärkeä osa suunnitteluprosessia (väite 30). Osallistaminen suoritettiin ryhmän mielestä laajasti ja avoimesti (väitteet 1, 22). Ryhmän oli erityisen tyytyväinen osallistamistilaisuuksissa käytettyihin menetelmiin (väite 27). Itse tilaisuuksien organisointi oli myös hoidettu ryhmän mielestä hyvin (väite 11).

Systemaattisen suunnittelun kannattajat näkivät eniten kehitettävää itse suunnitelman sisällössä. Ryhmä koki, ettei vertailtavia suunnitelmavaihtoehtoja ollut laadittu riittävästi (väite 10). Vaihtoehtoja olisi pitänyt luoda myös useammilla hakkuumenetelmillä (väite 9). Vastauksista käy ilmi, ettei ryhmä ollut tyytyväinen tapaan, jolla metsänhoitomenetelmät pyrittiin johtamaan Puijon käytön tavoitteista (väite 7). Ryhmä olisi halunnut, että suunnittelutyössä olisi painotettu enemmän metsänhoitoa ja hoitomenetelmien vaikutusta metsän tilaan (väitteet 26,7).

Väittämät, jotka erottivat ryhmän muista ryhmistä, keskittyivät juuri suunnitelman sisältöön ja lopputulokseen. Ryhmä oli ainoa, joka koki metsänhoitoon liittyneen keskustelun riittämättömäksi. Ryhmän mielestä hoitomenetelmien lisäksi osallisille olisi pitänyt painottaa entistä enemmän hoitotöiden maisemallista ja ekologista vaikutusta Puijon luontoon. Suunnitteluprosessiin liittyvissä väittämissä osallistamistilaisuuksien

hyvä organisointi nousi tässä ryhmässä selvästi muita enemmän esille. Käytännön järjestelyjen osa-alue sai kriteereistä eniten pisteitä, 8 pistettä. Selvästi heikoiten kriteereistä pärjäksi vaikutusmahdollisuuksien osa-alue -9 pisteellä.

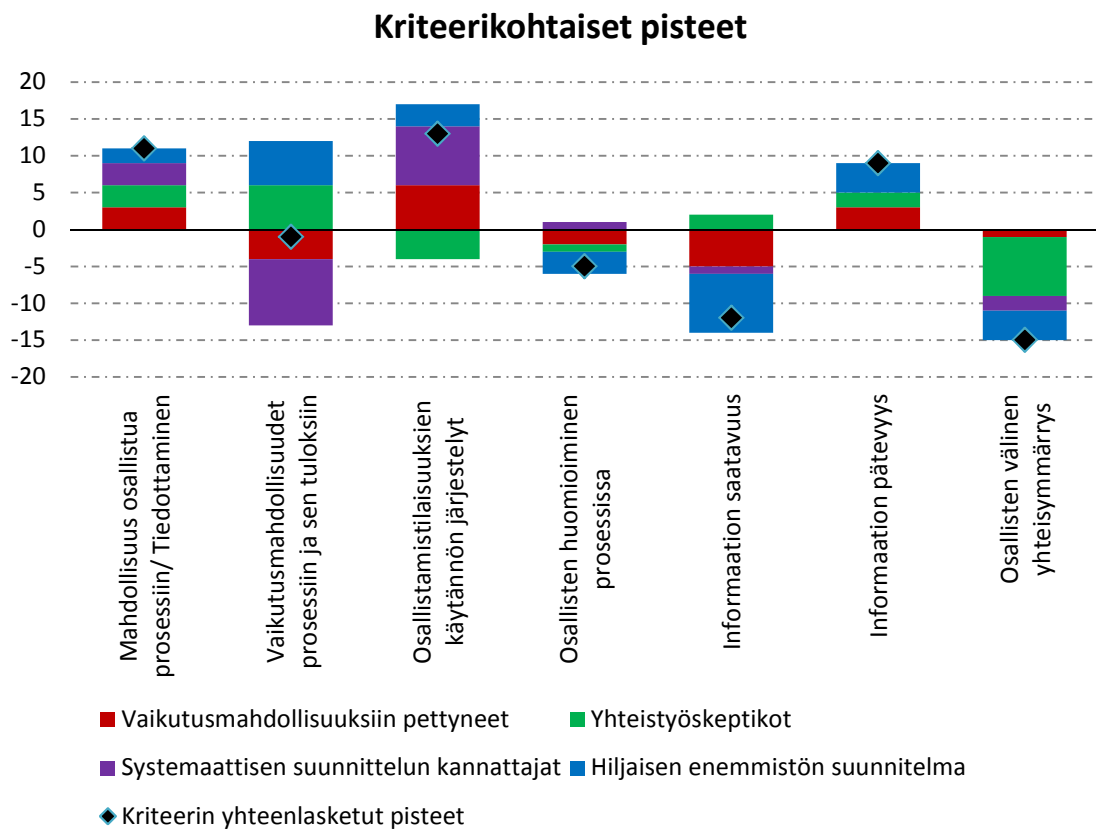
4. ryhmän nimeksi annettiin *hiljaisen enemmistön suunnitelma*. Ryhmä nimi kuvaa sitä, kuinka tämän ryhmän näkemykset keskittyvät lopulliseen suunnitelmaan ja sen sisältöön. Ryhmään kuului kaksi ohjausryhmän jäsentä sekä yksi matkailun ja yrittäjien edustaja. Ryhmän mielestä osallistaminen toimi suunnitteluprosessissa niin kuin piti ja seurauksena oli kuopiolaisten yleistä näkemystä noudatteleva hoito- ja käyttösuunnitelma (väite 3). Ryhmän näkemyksessä korostui osallisten näkökulman huomioiminen suunnittelutyön edetessä. Ryhmän jäsenet kokivat myös, että he pääsivät aidosti vaikuttamaan suunnitelman sisältöön (väitteet 8, 6).

Lopullista suunnitelmaa pidettiin kuitenkin melko epäselvänä (väitteet 24, 29). Tämäkin ryhmä olisi toivonut enemmän erilaisia hakkuumenetelmiä suunnitteluvaihtoehtoihin. Vaikka osallistamisen lopputulos oli ryhmän mielestä hyvä ja oikeudenmukainen, kokivat he, ettei osallistamistilaisuuksien ilmapiiri ollut erityisen rakentava. Ryhmä epäili, ettei suunnitelma tule helpottamaan päätöksentekoa Puijolla (väite 33). Myös intressiryhmien yhteistyön lisääntyminen osallistamisprosessin jälkeen nähtiin melko epätodennäköisenä (väite 34).

Kuten edellä todettiin, tämä ryhmä erottui muista erityisen positiivisella suhtautumisella osallistamisen tuomiin vaikutusmahdollisuuksiin sekä niin sanottu hiljaisen enemmistön äänen kuulumiseen. Ryhmän jäsenet olivat kuitenkin ainoita, jotka eivät kokeneet osallistumista suunnitteluprosessiin erityisen tärkeäksi (väite 5). Vaikka jäsenillä oli oman mielipiteen mukaan vaikutusmahdollisuus, he kokivat, etteivät pystyneet tarjoamaan suunnittelulle lisäinformaatiota (väite 25). Tämäkin ryhmä antoi parhaat pisteet vaikutusmahdollisuuksien kriteerille. Vähiten pisteitä puolestaan sain informaation saatavuus -osa-alue.

Näkökulmaryhmille lasketuista kriteerikohtaisista pisteistä voidaan tarkastella, kuinka hyvin osallistamisen eri osa-alueet onnistuivat. Kuten kuvasta (kuva 6) voidaan nähdä, kaikki ryhmät olivat yksimielisiä prosessin osallistamismahdollisuuksia, informaation pätevyyttä ja osallisten välistä yhteisymmärrystä kuvaavien kriteerien suhteen.

Ryhmien yhteenlaskettuja pisteitä tarkasteltaessa huomataan, että osallisten yhteisymmärryksen kriteeri sai kaikista alhaisimmat pisteet, - 15 pistettä. Vaikka kaikki ryhmät antoivat positiiviset pisteet osallistumismahdollisuuksille ja informaation pätevyydelle, sai osallistamistilaisuuksien käytännönjärjestelyjä kuvaava kriteeri parhaat yhteenlasketut pisteet, 13 pistettä. Eniten hajontaa ryhmien välillä oli vaikutusmahdollisuuksien kriteerissä. Kokonaisuudessaan onnistuneiksi osa-alueiksi nousivat mahdollisuus osallistua prosessiin / tiedottaminen, osallistamistilaisuuksien käytännön järjestelyt sekä informaation pätevyys

Kuva 6. Kuvassa on esitetty näkökulmaryhmittäin kunkin kriteerin sisältämien väittämien pisteet ja näkökulmaryhmien yhteenlasketut pistesummat.

5 Tulosten tarkastelu

5.1 Kyselytutkimus

Kyselytutkimuksen vastausprosentti oli samaa luokkaa kuin Puijon osallistamisprosessin muissakin kyselyissä. Kyselytutkimuksen muistutusviestin lähetyksen yhteydessä vastaamatta jättäneiltä ihmisiltä saatiin arvokasta palautetta syistä, miksi he eivät halunneet vastata kyseiseen tutkimukseen. Usea ihminen totesi, että oli jo kyllästynyt osallistamisprosessiin liittyneisiin kyselyihin. Osa ympäristö- ja luonnonsuojelujärjestöjen osallisista eivät halunneet vastata, koska kokivat, ettei heidän näkemystänsä kuitenkaan kuunnella. Kolmantena syynä vastaamatta jättämiselle mainittiin kyselymenetelmän vaikea luonne. Usea ihminen ei halunnut vastata, koska kysely oli tehty englanninkielistä verkkosovellusta käyttäen. He tunsivat, etteivät edes suomenkieliset ohjeet auttaneet vastaamisessa. Toisaalta kyselyyn vastanneiden palaute kyselymenetelmää kohtaan oli pääsääntöisesti positiivista.

Vaikutusmahdollisuuksiin pettyneiden ryhmässä oli selvästi havaittavissa luontojärjestöjen edustajien näkemys suunnitteluprojektista. Ryhmän mielestä osallistaminen oli erittäin tärkeää Puijon tapauksessa ja se oli toteutettu melko hyvin. Luontojärjestöjen edustajat olivatkin erittäin aktiivisia osallistujia suunnittelutyöhön. Lopullisen suunnitelman sisältö ei kuitenkaan miellyttänyt luontojärjestöjen edustajia, mikä näkyi myös osassa vastauksista. Ryhmä koki, ettei heidän mielipiteitään otettu riittävän hyvin huomioon. Ryhmä ei myöskään nähnyt, että tulevaisuuden yhteistyö muiden toimijoiden kanssa lisääntyisi suunnitteluprosessin myötä. Tämä oli ristiriidassa sen kanssa, että ryhmän mielestä osallistamisprosessin aikainen ilmapiiri oli rakentava. Vastauksista voikin aistia tietynlaista turhautumista suunnittelun lopputulokseen.

Varsinkin luontojärjestöjen voimakas vastustus lopullista suunnitelmaa kohtaan tuli yllätyksenä suunnittelijoille, koska suunnitteluprosessi itsessään oli edennyt ilman suuria ristiriitoja. Osaksi luontojärjestöjen käyttäytyminen saattaa selittyä ylioptimistisillä odotuksilla lopputuloksen suhteen. Eriytetyt ryhmäkeskustelut antavat helposti tunteen siitä, että suunnittelua tullaan viemään eteenpäin juuri oman ryhmän näkemysten mukaan. Muiden ryhmien mielipiteitä kuultiin yhteisesti vain Puijo-

seminaareissa. Puijo-seminaareissa olisi voitu nostaa intressiryhmien mielipiteitä jakavia kysymyksiä paremmin esille, jolloin myös vaikeimmista asioista olisi voitu keskustella ennen päätöksentekoa. Varsinkin hakkuut ja metsänhoito olisivat vaatineet tässä suhteessa enemmän huomiota.

Enemmistön mielestä vaikutusmahdollisuudet olivat melko hyvät, vaikka vastaajien joukosta löytyi ryhmä, joka koki vaikutusmahdollisuutensa rajallisiksi. Vastaajista 58 % arvioi prosessin sijoittuvan osallistamisen tasoja kuvaavassa listauksessa kohtaan yhteinen päätöksenteko. Kolmasosa koki prosessin enemmänkin konsultaatioksi. Kun vastaajilta kysyttiin, minkä hyvän osallistamisen kriteerin he kokivat tärkeimmäksi Puijon suunnittelussa, noin 60 % vastasi vaikutusmahdollisuudet prosessiin ja sen lopputuloksiin. Ihmisillä on siis selvät odotukset aidosta vaikuttamisen mahdollisuudesta kun he lähtevät mukaan osallistamisprosessiin. Pettymysten ja sitä kautta konfliktien välttämiseksi onkin erityisen tärkeää, että osalliset tietävät mihin kaikkeen heillä on mahdollisuus vaikuttaa. Ne osallisryhmät, joiden tavoitteet eivät toteutuneet lopullisessa suunnitelmassa, antoivat vaikutusmahdollisuuksia kuvaavalle kriteerille muita heikommat pisteet. Tämä ei kuitenkaan tarkoita suoraan sitä, ettei ryhmillä olisi ollut yhtäläiset mahdollisuudet vaikuttaa suunnittelun lopputulokseen.

Yhteistyöskeptikoiden ryhmän vastauksista voidaan nähdä, kuinka pitkälle aikaisemmista erimielisyyksistä syntyneet ennakkoluulot kantavat. Puijon käyttäjät ovat kiistelleet alueen hoidosta jo vuosikymmeniä ennen suunnitteluprosessin aloittamista. Vaikka ryhmän mielestä osallistaminen oli suoritettu kattavasti ja ryhmän näkemys huomioiden, eivät he silti uskoneet yhteistyöhön muiden intressiryhmien kanssa. Muita intressiryhmiä ja suunnittelijoita turhautti erityisesti luontojärjestöjen menettelytapa, jossa viimeisessä suunnitteluseminaarissa lopulliseen suunnitelmaan ei haluttu tehdä muutoksia, mutta suunnitelman lähtiessä kunnalliseen päätöksentekoon aloitettiin näkyvä suunnitelman vastustus. Skeptisyys yhteistyön suhteen voi johtua myös Puijo-seminaarien sisällöstä. Ryhmä oli ainoa, jonka mielestä ryhmätyöt eivät toimineet ryhmien välistä kommunikointia edistävällä tavalla. Pitää kuitenkin muistaa, että ryhmätöiden toimivuus on paljon kiinni myös ryhmään osallistuvista henkilöistä ja heidän aktiivisuudesta.

Systemaattisen suunnittelun kannattajat -ryhmä koostui pelkästään ohjausryhmän jäsenistä. Tämän ryhmän näkemykset olivat siinä mielessä kiinnostavia, että niitä pystyttiin vertailemaan muihin, pääasiassa osallisista koostuneisiin ryhmiin. Samalla saatiin arvokasta informaatiota siitä, mitkä osa-alueet ohjausryhmä koki onnistuneiksi ja mitkä kaipasivat edelleen kehittämistä. Kyselytutkimus tehtiin noin vuosi hoito- ja käyttösuunnitelman valmistumisen jälkeen, joten ohjausryhmän jäsenet olivat jo ehtineet huomata saamansa palautteen perusteella mahdolliset kehittämisen kohteet.

Parhaiten tämän ryhmän mielestä onnistui osallistamisprosessi ja sen käytännön järjestelyt. Osallistaminen sujuikin täysin laaditun suunnitelman ja aikataulun mukaisesti. Osallistaminen oli myös toteutettu erittäin kattavasti hyödyntäen laajaa kyselytutkimusta sekä yksityiskohtaisempia ryhmähaastatteluita ja seminaareja. *Systemaattisen suunnittelun kannattajat* -ryhmän näkemys suunnitteluprosessin kulusta ei kuitenkaan ollut yltiöpositiivinen. Esimerkiksi *vaikutusmahdollisuuksiin pettyneiden* ryhmä antoi lähes yhtä hyvät pisteet osallistamisen käytännön järjestelyjen kriteerille kuin itse suunnittelusta vastanneet henkilöt. Kyseinen kriteeri sai myös parhaat pisteet kaikkien ryhmien yhteenlasketuissa tuloksissa.

Heikointa osa-aluetta vertailtaessa *systemaattisen suunnittelun kannattajien* kanta erosi vastaajien yleisestä mielipiteestä melko paljon. Ryhmän mielestä eniten kehittämistä oli vaikutusmahdollisuuksien kriteerissä kun yleisesti ottaen osallisten välinen yhteisymmärrys koettiin selkeästi heikoimmaksi osa-alueeksi. Huolestuttavaa tuloksissa oli se, että osallisten välinen yhteisymmärrys sai erittäin heikot pisteet kaikilta näkökulmaryhmiltä, vaikka parhaimmaksi osa-alueeksi koettiin osallistamisen käytännön järjestelyt. Yleensä juuri onnistuneilla osallistamistilaisuuksilla saavutetaan intressiryhmien välinen yhteisymmärrys, mutta tässä tapauksessa siihen tavoitteeseen ei päästy. Osallisten välinen heikko yhteisymmärrys voi osaltaan selittyä osallisten mielestä epätasaisesti jakautuneilla vaikutusmahdollisuuksilla.

Systemaattisen suunnittelun kannattajien näkemyksen mukaan suunnitelmavaihtoehtoja ei ollut tarpeeksi ja ne eivät sisältäneet tarpeeksi erilaisia hakkuuvaihtoehtoja. Suunnitelmanvaihtoehtojen määrän nostaminen ei välttämättä olisi auttanut tilannetta. Sen sijaan vaihtoehdot olisivat voineet sisältää erilaisia hakkuumenetelmiä. Myös *hiljaisen enemmistön suunnitelman* -ryhmä kaipasi erilaisten hakkuumenetelmien

vertailua. Nyt suunnittelijat päätyivät postikyselyn tulosten perusteella tarkastelemaan vain vaiheittaista uudistamista pienaukoin. Kyselytutkimuksen vapaan palautteen osion perusteella osalle vastaajista oli jäänyt tunne, että hakkuumenetelmä oli jo ennalta päätetty, kun muita vaihtoehtoja ei otettu vertailuun mukaan lainkaan. Hakkuumenetelmien yksipuoleinen vertailu oli varmasti yksi tekijä, joka sai osan näkökulmaryhmistä tuntemaan, ettei heillä ollut vaikutusmahdollisuuksia suunnitteluun tai lopputulokseen. Myös loppuraportin epäselvyys sai osalta ryhmistä negatiivista palautetta. Raportissa oli säilytetty kaikki suunnittelun aikana laaditut vaihtoehdot. Tämä lisäsi suunnitteluprosessin läpinäkyvyyttä, mutta saattoi aiheuttaa joillekin osallisille epäselvyyttä lopullisesta hoitosuunnitelmasta.

Hiljaisen enemmistön suunnitelma -ryhmän vastauksista näkyi se, että lopputuloksesta huolimatta osallistamisen järjestäminen on joillekin henkilöille kaikkein tärkeintä. Vastaavanlaisia ryhmiä on muodostunut myös Metsähallituksen luonnonvarasuunnittelua koskeneissa tutkimuksissa (Kangas ym. 2007). Ryhmä koki, että osallistamisen myötä heillä oli aito vaikuttamismahdollisuus suunnitelman lopputulokseen. Tästä johtuen suunnitelman koettiin edustavan koko Kuopion näkemystä Puijon hoidosta. Mielenkiintoista oli huomata, ettei ryhmä kokenut pystyneensä tarjoamaan kuitenkaan lisäinformaatiota suunnittelulle, vaikka tähän oli hyvät mahdollisuudet. Tämä saattoi johtua informaation puutteesta. Jotta osallisten paikallistietämyksestä saataisiin kaikki mahdollinen hyöty irti, on erittäin tärkeää, että heille selitetään metsänhoidon termistö ja hoitomenetelmien vaikutukset metsän tilaan.

6 Johtopäätökset

6.1 Tulosten yleistettävyys

Onnistuneen osallistamisprosessin toteuttamiseksi ei ole olemassa yhtä oikeaa kaavaa. Osallistamisen on aina lähdettävä suunnitteluongelman tarpeista, ja osallistamismenetelmät tulee valita osallistamisen laajuuden ja haluttujen vaikutusmahdollisuuksien mukaan. Tämän työn tarkoituksena oli analysoida Puijon osallistavan suunnittelun prosessia ja tarjota samalla esimerkki strategisen taajamametsäsuunnittelun toteutuksesta. Työn tuloksista ei voida vetää suoraa

johtopäätöksiä eri osallistamismenetelmien toimivuudesta, koska kaikilla suunnittelutilanteilla on omat erityispiirteensä. Työ kuitenkin auttaa suunnittelijoita kehittämään osallistamismenetelmiä ja suunnittelutyötä asiakaslähtöisempään suuntaan.

Kyselytutkimuksen vastausprosentti jäi hyvin pieneksi, mikä osaltaan haittaa tulosten yleistettävyyttä. Toisaalta Q-menetelmän avulla pienestäkin aineistosta pystyttiin löytämään hyvin erilaisia näkökulmia omaavia ryhmiä. Jotta osallistamisesta pystytään tulevaisuudessa tekemään entistä houkuttelevampi vaikuttamisen muoto, tulee menetelmää kehittää juuri osallistujien näkökulmat huomioon ottaen.

6.2 Suunnitteluprosessin läpivienti

Osallistamisprosessin onnistunut läpivienti edellyttää tarkkaa suunnittelua. Metlan laatima prosessikuvaus toimi Puijon suunnittelutyössä erittäin hyvin. Puijon projekti on hyvä esimerkki siitä, kuinka osallistaminen voidaan sisällyttää osaksi suunnittelutyötä. Osallistamisen ei tarvitse olla yksittäinen vaihe prosessikaaviossa, vaan se voi tukea suunnittelutyötä aina tavoitteiden kartoituksesta lopullisen suunnitelman valintaan saakka.

Suunnitelmaa laadittaessa aikataulun laadintaan on syytä kiinnittää huomiota. Tutkimusten mukaan liian pitkään kestävät osallistamisprosessit rasittavat osallisia, mikä saattaa näkyä osallistumisaktiivisuudessa. Myös Puijon tapauksessa osa vastaajista ilmoitti, ettei viitsi vastata kyselytutkimukseen, koska on jo kyllästynyt projektiin. Pidempi kesto lisää myös suunnittelun kustannuksia. Puijon kaltaisen, laajamittaisen osallistamisprosessin läpiviemiseksi vuosi oli melko sopivan pituinen aika.

Alun perin laadittua suunnitelmaa pitää olla myös valmis muokkaamaan, jos kesken suunnittelutyön huomataan, ettei suunnitelma toimi. Puijon tapauksessa osallistamisprosessiin päädyttiin lisäämään toinen kävijätutkimus, jotta hiljaisen enemmistön mielipide saataisiin paremmin esille. Muuten alkuperäistä suunnitelmaa noudatettiin hyvin tarkasti. Puijon suunnittelutyössä käytetty prosessikaavio tarjoaa hyvän esimerkin kunnille ja kaupungeille, kun he lähtevät suunnittelemaan omia osallistamisprosesseja.

6.3 Vaikutusmahdollisuudet

Kyselytutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että ihmiset pitävät vaikutusmahdollisuuksia oletusarvoisina osallistuessaan suunnittelutyöhön. Monissa tapauksissa osallistaminen voidaan tehdä kuitenkin tiedottamisen tai konsultaation vuoksi, eikä osallisille haluta antaa todellista valtaa suunnitelman sisältöä koskevissa asioissa. Osallisille tuleekin kertoa heti suunnittelun alussa, mihin kaikkeen he voivat vaikuttaa. Epärealistiset oletukset vaikutusmahdollisuuksista saattavat vain aiheuttaa luottamuksen menetystä ja konflikteja suunnittelun loppuvaiheessa. Puijon tapauksessa luonto ja kulttuuri -ryhmä jäsenet ajoivat voimakkaasti luonnonsuojelun laajennusta myös virkistymetsiin. Kun tämä tavoite ei toteutunut, he halusivat irtautua suunnittelusta kokonaan. Kun jokainen intressiryhmä tietää vaikutusmahdollisuuksiensa rajat, he voivat lähteä keskustelemaan kompromissiratkaisuista paremmassa hengessä. Tällä voidaan katsoa olevan positiivisia vaikutuksia myös osallisten väliseen yhteisymmärrykseen.

Puijon suunnitteluprojektissa sovittiin erittäin hyvin yhteen joukko erilaisia osallistamismenetelmiä. Tämä takasi vaikuttamismahdollisuudet tavallisista kuopiolaisista aina metsäalan asiantuntijoihin. Laaja kysely tavoitti niin sanotun hiljaisen yleisön, kun taas ryhmäkeskusteluissa pystyttiin keskittymään eri käyttäjäryhmien yksityiskohtaisiin toiveisiin. Intressiryhmien eriytetty osallistaminen takasi kaikille tasapuoliset vaikutusmahdollisuudet, mutta ryhmien välinen yhteistyö jäi melko vähälle. Osallistamismenetelmien puolesta voidaan todeta, että sidosryhmillä oli erittäin hyvät vaikutusmahdollisuudet. Näkökulmaryhmien vertailussa tämä kriteeri sai kuitenkin kaikista suurimman hajonnan. Tästä voidaankin päätellä, että hyviä vaikutusmahdollisuuksia ei taata osallistamismenetelmillä, vaan niistä saadun informaation hyödyntämisellä.

Yhteisissä tilaisuuksissa on myös erittäin tärkeä nostaa esille juuri niitä tavoitteita, jotka saattavat olla ristiriidassa toistensa kanssa. Vaikka toinen ristiriitaisista tavoitteista päädyttäisiin hylkäämään, voidaan suunnittelua pitää läpinäkyvänä ja reiluna kaikkien kannalta. Puijon tapauksessa suunnittelijat olisivat voineet hyvissä ajoin nostaa

sidosryhmien ristiriitaiset tavoitteet konkreettisemmassa muodossa esille. Tähän asiaan on syytä kiinnittää huomiota myös suunnitteluprojekteissa tulevaisuudessa.

Taajamametsillä on monia käyttäjiä ja sitä kautta hoitoon liittyviä mielipiteitä. On itsestään selvää, ettei kaikkien näkemystä voida huomioida lopullisessa suunnitelmassa. Tässä tutkimuksessa selvitettiin, miten ryhmäkeskusteluihin osallistuvien mielipiteet tulivat huomioiduksi suunnitelmassa. Jatkon kannalta olisi mielenkiintoista tehdä laajempi tutkimus, jossa selvittäisiin, kuinka hyvin hoito- ja käyttösuunnitelma vastaa suuren yleisön näkemystä Puijosta.

6.4 Suunnitelman sisältö ja päätöksenteko

Suunnitelmavaihtoehdot luotiin pienaukkoihin perustuvan vaiheittaisen uudistamisen mallia mukaillen, koska suurin osa kuopiolaisista kannatti tätä menetelmää. Metsänhoidosta tietämättömät ihmiset eivät kuitenkaan välttämättä tiedä vaihtoehtoisista menetelmistä. Tämän vuoksi suunnitelmavaihtoehtoja olisi voitu luoda myös muihin uudistamistapoihin perustuen. Toisistaan eroavat menetelmät olisivat herättäneet keskustelua ja osalliset olisivat olleet paremmin tietoisia kaikista mahdollisista vaihtoehdoista.

Puijon hoitomenetelmät pyrittiin alkuperäisen suunnitelman mukaan johtamaan käytön tarpeesta. Käytön ja hoidon välille ei kuitenkaan kyetty luomaan toimivaa yhteyttä. Tämä korosti turhan paljon käytön asemaa suunnittelutyössä. Käytön vaihtoehtoihin osallistujat ottivat aktiivisesti kantaa, sen sijaan metsänhoidon vaihtoehtojen käsittely jäi paljon pienemmälle huomiolle. Monissa tutkimuksissa on korostettu paikkaan sidotun informaation tärkeyttä osana kaupunkimetsäsuunnittelua (Kahila & Rantanen 2009). Puijolla pehmoGis -menetelmien käyttö oli vähäistä. Myös virtuaalimallin hyödyntäminen olisi voinut lisätä osallisten hyväksyntää, kun he olisivat nähneet hoitotöiden konkreettisen vaikutuksen maisemaan.

Lopullista suunnitelmaa valittaessa ohjausryhmä ei käyttänyt minkäänlaisia päätöstukimenetelmiä. Ohjausryhmä kokoontui useita kertoja ja sen jäsenillä olisi ollut tarpeeksi tietämystä päätöstukimenetelmien käyttöön. Lopullista valintaa olisi ollut

helppo perustella numeerisilla tuloksilla. Tämä olisi tehnyt valinnasta entistä läpinäkyvämmän. Myös Puijo-seminaarissa ryhmätöihin olisi voitu lisätä arvottamistehtäviä, jotka olisivat pakottaneet osallistujat keskustelemaan ja perustelevaan valintojaan. Nykyaikaiset päätöstukimenetelmät tulisi saada osaksi kuntien ja kaupunkien päätöksentekoa. Oli kyse sitten metsätaloudesta tai kaavoituksesta, kunnat käyttävät hyvin paljon resursseja asukkaiden mielipiteen kuulemiseen. Tämä työ voi kuitenkin mennä hukkaan, jos osallisten mielipiteitä ei pystytä sisällyttämään tehokkaasti ja oikeudenmukaisesti osaksi suunnitelmia.

6.5 Lopputulos

Yhteistyöskptikot -ryhmän muodostuminen on hyvä esimerkki siitä, kuinka sitkeässä ennakkoluulot voivat olla kattavan osallistamisprosessin jälkeenkin. Vaikka kyselytutkimuksen tuloksissa tulevaisuuden yhteistyötä pidettiin melko epätodennäköisenä, on matkailun ja yrittäjien edustajat lähteneet yhdessä ajamaan Puijon golf-kenttä hanketta. Puijolle päätettiin myös perustaa Puijon isännän virka. Vaikka osallistamisen tuloksena ei päästy konsensukseen metsänhoidollisista asioista, toi prosessi Puijon kaikki toimijat yhteen, jolloin yhteistyön kehittäminen muilla osa-alueilla mahdollistui. Tätä ei välttämättä olisi tapahtunut ilman osallistamista.

Uusi strateginen suunnitelma toimii operatiivisten toimenpiteiden suunnittelun työkaluna. Operatiivista toteutusta ajatellen suunnittelutyössä olisi voitu kiinnittää huomiota taajametsien hoitoluokitukseen (Häggman 2007). Hoitoluokitusta käyttämällä alue olisi voitu jakaa kaavamerkintöjä tarkemmin eri hoidon piirissä oleviin alueisiin jo strategiatasolla. Tärkeintä kuitenkin on, että uuden suunnitelman avulla pitkään hoitamatta olleet Puijon metsät pääsevät jälleen hoidon piiriin.

Lähdeluettelo

Addams, H. and Proops, J. 2000 *Social Discourse and Environmental Policy*, Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham. 218 s.

Arnstein, S. 1969. A ladder of citizen participation. *Journal of American Institute Planners* 35: 216-224.

Booth, A. & Halseth, G. 2011. Why the public thinks natural resources public participation processes fail: A case study of British Columbia communities. *Land Use Policy* 28(2011): 898– 906.

Brown, S. 1991. A Q Methodological Tutorial. [Verkkodokumentti] Saatavissa: <http://facstaff.uww.edu/cottlec/QArchive/Primer1.html>. [Viitattu 2.5.2011].

Buchy, M. & Hoverman, S. 2000. Understanding public participation in forest planning: a review. *Forest Policy and Economics* 1(2000): 15-25.

Downs, A. 1972. Up and down with ecology – the issue at attention cycle. *Public Interest* Summer. 38-50.

FCG Planeko oy. 2009. Arvotutkimusraportti 2009. Kuopion kaupunki.

Germain, R.H., Floyd, D.W. & Stehman, S.V. 2001. Public perceptions of the USDA Forest Service public participation process. *Forest Policy and Economics* 3(2001): 113-124.

Godet, M., 1987. *Scenarios and Strategic Management*. Butterworths. London. 210 s.

Hamberg, L. & Löfström, I. 2009. Monimuotoisuuden ja metsän eri käyttömuotojen yhteensovittaminen kuntien virkistysmetsissä ja valtion retkeilyalueilla. *Metlan työraportteja* 113. 69 s.

Hamberg, L., Löfström, I. & Häkkinen I. 2012. Taajamametsät – suunnittelu ja hoito. Metsäkustannus. 155 s.

Harju, P. 1988. Yhteissuunnittelu asuinalueiden kehittämisessä. Raportti SOFY-projektin kenttäkokeilusta. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A15. 292 s.

Healey, P. 1992. Planning through debate. The communicative turn in planning theory. *Town Planning Review* 63(2): 143–162.

Hiltunen, V., Kurttila, M., Leskinen, P., Pasanen, K. & Pykäläinen, J. 2009. Mesta: An internet-based decision-support application for participatory strategic-level natural resources planning. *Forest Policy and Economics* 11(2009): 1-9.

Hytönen, L.A. 2000. Osallismismenetelmät metsätalouden päätöksenteossa. *Metsätieteen aikakauskirja* 3(2000): 443-456.

Häggman, B. 2007. Taajamien metsät virkistävät – uudistettu hoitoluokitus käyttöön. *Viherympäristö* 1: 27-28.

International Labour Office. 2000. Public participation in forestry in Europe and North America. International Labour Office. Geneva. 117 s.

Kajanus, M., Ollikainen, T., Partanen, J. & Vänskä, I. 2009. Kävijätutkimukseen perustuva Puijon virkistysmetsien hoito- ja käyttösuunnitelma. Kuopion kaupunki metsätoimisto. 37 s.

Kangas, A., Haapakoski, R. & Tyrväinen, L. 2008. Integrating place-specific social values into forest planning - case of UPM-Kymmene forests in Hyrynsalmi, Finland. *Silva Fennica* 42(5): 773-790.

Kangas, A., Hujala, T. & Tikkanen, J. 2007. Näkemyksiä ja näkemyseroja luonnonvarasuunnitteluun. *Metsä.fi* 5 (2007).

Kangas, A., Kangas, J. & Kurttila, M. 2008. Decision Support for Forest Management. Springer. 222 s.

Kangas, J., Loikkanen, T., Pukkala, T. & Pykäläinen, J. 1996b. A participatory Approach to Tactical Forest Planning. Acta Forestalia Fennica 251. 24 s.

Kweit, M.G. & Kweit R.W. 1987. Citizen participation: Enduring issues for the next century. National Civil Review 76: 191-198.

Kärkkäinen, J. & Grönlund, A. 2007. Puijon Natura-2000 alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Pohjois-Savon ympäristökeskuksen raportteja 5. 46 s.

Kurttila, M., Leskinen, P., Tikkanen, J. & Niskanen A. 2009. Alueellisten metsäohjelmien kehittäminen toimintaympäristön näkökulmasta. Metsätieteen aikakauskirja 3(2009): 183-197.

Lauber, T.B. & Knuth, B.A. 1998. Refining our vision of citizen participation: Lessons from a moose reintroduction proposal, Society & Natural Resources 11(4): 411-424.

Löfström, I. 2001. Taajamametsät suunnittelun kohteena. Julkaisussa: Kangas, J. & Kokko, A. (toim.). Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen. Metsän eri käyttömuotojen yhteensovittamisen tutkimusohjelman loppuraportti. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 800: 260-261.

Löfström, I., Mikkola, N., Kurttila, M., Leskinen, P., Hujala, T., Jauhiainen, S. & Räsänen, J. 2008. Puijon metsäalueen hoidon ja käytön vuorovaikutteinen suunnittelu. Kuopion kaupunki. 27 s.

Löfström, I., Mikkola, N. & Tenhola, T. 2007. Kuntien virkistys- ja ulkoilumetsät. Julkaisussa: Syrjänen, K., Horne, P., Koskela, T. & Kumela, H. (toim), METSO:n seuranta ja arviointi, Etelä-Suomen metsien monimuotoisuusohjelman seurannan ja arvioinnin loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriö, Ympäristöministeriö, Metsäntutkimuslaitos ja Suomen ympäristökeskus. s. 234-239.

Mikkola, N., Pykäläinen, J., Löfström, I., Kurttila, M. & Tikkanen, J. 2008. Kuntametsien suunnittelun tiekartta -hankkeen loppuraportti. Metlan työraportteja 68. 52 s.

Muther, R. & Nadler, G. 2011. 100 years of project planning. *Industrial Engineer* 2011. 5s.

Nordström, E-M., Eriksson L. & Öhman, K. 2010. Integrating multiple criteria decision analysis in participatory forest planning: Experience from a case study in northern Sweden. *Forest Policy and Economics* 1(2010): 562–574.

Pouta, E. & Sievänen, T. 2001a. Luonnon virkistyskäytön kysyntätutkimuksen tulokset – Kuinka suomalaiset ulkoilevat? Julkaisussa: Sievänen, T. (toim.). Luonnon virkistyskäyttö 2000. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 802: 32–76.

Q-Assessor.[www-sivusto]. Saatavissa: <http://q-assessor.com/>. [Viitattu 31.3.2012].

Rantanen, H. & Kahila, M. 2009. The SoftGIS approach to local knowledge. *Journal of Environmental Management*. 90(6) 1981-1990.

Saarikoski, H., Tikkanen, J. & Leskinen, L. 2010. Public participation in practice – Assessing public participation in the preparation of regional forest programs in Northern Finland. *Forest Policy and Economics* 12(2010): 349-356.

Saarinen, N., Kangas, A., Tikkanen, J., Leskinen, L.A., Hujala, T. & Saarikoski, H. 2009. Osallistujien näkökulmat alueellisiin metsäohjelmaprosesseihin. *Metsätieteen aikakauskirja* 3(2009): 213–226.

Satterfield, T. & Gregory, R. 1998. Reconciling environmental values and pragmatic choices. *Society & Natural Resources* 11: 629–647.

Sipilä, M. & Tyrväinen, L. 2005. Evaluation of collaborative urban forest planning in Helsinki, Finland. *Urban Forestry & Urban Greening* 4(2005): 1-12

Stephenson, W. 1953. The study of behavior: Q-Technique and its methodology. University of Chicago. 361 s.

Tikkanen, J. 2003. Alueellisen metsäohjelmatyön osallistamismenettely Pohjois-Suomen metsäkeskuksissa vuosina 1997–1998 ja 2000–2001. Metsätieteen aikakauskirja 3(2003): 321–344.

Tikkanen, J., Isokääntä, T., Pyläläinen, J. & Leskinen, P. 2006. Applying cognitive mapping approach to explore the objective–structure of forest owners in a Northern Finnish case area. Forest Policy and Economics 9(2006): 139– 152.

Tikkanen, J., Kangas, A., Pykäläinen, J., Hujala, T., Kurttila, M. & Leskinen, P. 2009. Vaikuttava ja hyväksyttävä alueellinen metsäohjelma: ehdotus metsäohjelman laadinnan kehittämiseksi. Metsätieteen aikakauskirja 3(2009): 245–254.

Tuler, S. & Webler, T. 1999. Voices from the forest: What participants expect of a public participation process. Society and Natural Resources 12: 437-453.

Tyrväinen, L., Nissilä, T. & Silvennoinen, H. 2005. Kaupunkiviheralueiden sosiaaliset arvot ja merkitykset Espoossa. Espoon keskus ja Kauklahti. Helsingin yliopisto, Metsäekologian laitos. 46 s.

Valkonen, S. 2010. Poiminta- ja pienaukkohakkuut. [Verkkodokumentti]. Saatavilla: http://www.metsatieteellinenseura.fi/files/sms/kevatsem2010/valkonen_08042010.pdf. [Viitattu 8.2.2012].

von Winterfeldt, D. & Edwards, W. 1986. Decision analysis and behavioral research. Cambridge University Press. Cambridge. 604 s.

Webler, T. & Tuler, S. 2006. Four Perspectives on Public Participation Process in Environmental Assessment and Decision Making: Combined Results from 10 Case Studies. The Policy Studies Journal 34 (4): 699-722.

Williams. D.R. & Stewart. S.I. 1998. Sense of place: an elusive concept that is finding a home in ecosystem management. *Journal of Forestry*. 96(5): 18-23.

Liite 1. Taulukossa on esitettyä Q-menetelmällä toteutetun kyselytutkimuksen kriteerikohtaiset väittämät. Näkökulmaryhmille (faktoreille) lasketut väitekohtaiset pistekeskiaivot on skaalattu alkuperäiselle arvottamisasteikolle (-3-3 pistettä). Tähdellä merkityt väittämät erottavat tilastollisesti merkitsevästi ($P < 0,01$) muiden näkökulmaryhmien vastauksista.

Kriteeri	Nro	Väittämä	Faktorit			
			1	2	3	4
Mahdollisuus osallistua prosessiin/Tiedottaminen	1	Kaikki Puijoo käyttävät tahot olivat huomioitu osallistamisessa	0*	3	2	2
	2	Osallistamistilaisuuksia oli riittävästi	0	0	0	-2
	3	Lopullinen suunnitelma edustaa Kuopiolaisten yleistä näkemystä Puijon hoidosta	-1	-2	-1	3*
	4	Suunnitteluprojektin tiedotus toimi hyvin	2	0	0	0
	5	Koin osallistumisen prosessiin tärkeäksi	2	2	2	-1*
Vaikutusmahdollisuudet prosessiin ja sen tuloksiin	6	Osalliset pääsivät aidosti vaikuttamaan suunnitelman lopputulokseen	-3*	0	-1	3*
	7	Metsänhoito huomioitiin tarpeeksi kattavasti verrattuna Puijon käyttöön suunnitteluprosessissa	1	0	-2*	1
	8	Minun kommentit ja mielipiteet tulivat huomioituiksi lopullisessa suunnitelmassa	0	2	0	2
	9	Lopulliset suunnitelmavaihtoehdot sisälsivät riittävästi erilaisia hakkuumenetelmiä	-1*	3*	-3	-2
	10	Vertailtavia suunnitelmavaihtoehtoja oli riittävästi	-1	1	-3	2

Kriteeri	Nro	Väittäjä	Faktorit			
			1	2	3	4
Osallistamistilaisuuksien käytännön järjestelyt	11	Osallistamistilaisuudet olivat hyvin organisoituja	0	-1	3*	1
	12	Osallistamistilaisuuksien ajankohdat olivat hyvät	2	-2	1	0
	13	Ryhmähaastattelut olivat hyvä tapa kerätä osallisten mielipiteitä	3	-1	1	-1
	14	Puijo-seminaarien ryhmätyöt edesauttoivat keskustelua eri osallisryhmien välillä	1	-2*	2	2
	15	Tilaisuuksissa käytetyt osallistamismenetelmät olivat riittävän konkreettisia kuvaamaan intressiryhmien näkemyksiä Puijon metsänhoidosta	0	2	1	1
Osallisten huomioiminen prosessissa	16	Ryhmähaastattelujen ilmapiiri oli rakentava	2*	-1	-1	-3
	17	Kaikilla ryhmäläisillä oli tasavertainen mahdollisuus ilmaista mielipiteensä	-1	1	0	1
	18	Osallistamisprosessin avulla pystyttiin ehkäisemään mahdollisia konflikteja	-2	-3	0	0
	19	Myös yleisestä linjasta eriäviä mielipiteitä arvostettiin	-3*	1	1	-1
	20	Puijo-seminaarien ilmapiiri oli rakentava	2	1	1	0
Informaation saatavuus	21	Projektin aikana kerättyä informaatiota hyödynnettiin mielestäni riittävän tehokkaasti	-2	-2	1	0
	22	Osallisilla oli käytettävissään kaikki mahdollinen informaatio	-3	2	2	-3
	23	Lopulliseen suunnitelmaan valitut metsänhoitotoimenpiteet ja niiden tarve perusteltiin hyvin	-1	0	-2	-1
	24	Suunnitelmasta selviää hyvin, miten Puijon metsiä hoidetaan tulevaisuudessa	0	1	-2	-3
	25	Koin, että pystyin tarjoamaan lisäinformaatiota suunnitteluprosessille	1	1	0	-1*

Kriteeri	Nro	Väittäjä	Faktorit			
			1	2	3	4
Informaation pätevyys	26	Ymmärsin metsänhoitomenetelmien vaikutukset metsän tilaan ja maisemaan	3	2	-2*	1
	27	Tilaisuuksissa käytetyt osallistamismenetelmät olivat helposti ymmärrettäviä	1	-1*	3	2
	28	Valitut metsänhoitomenetelmät perustuivat sopivassa määrin Puijon käyttötutkimuksesta saatuun tietoon	-2	0	-1	0
	29	Lopullinen hoito- ja käyttösuunnitelma on selkeä	0*	-2	-3	-2
	30	Suunnitelman laatimiseksi Puijolle tarvittiin tämän kaltainen, mittava osallistamisprosessi	1*	3	3	3
Osallisten välinen yhteisymmärrys	31	Intressiryhmien välinen yhteistyö toimi hyvin seminaareissa	1	-1	2	0
	32	Lopullinen suunnitelma perustui konsensukseen	-1	0	-1	-1
	33	Uusi suunnitelma helpottaa metsäpäättöksentekoa Puijolla	-2	-1	-1	-2
	34	Osallistamisprosessi lisäsi toimijoiden välistä yhteistyötä projektin ulkopuolella	-2	-3	-2	-2
	35	Osallistamistilaisuudet auttoivat minua ymmärtämään muiden ryhmien näkökulmia	3*	-3*	0	1